

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/348606910>

Değerlere İlişkin Türkiye, Irak ve Suudi Arabistan Örneklemindeki Türk Öğrencilerin Görüşlerinin İncelenmesi

Article in Educational Sciences: Theory and Practice · May 2012

CITATIONS

11

READS

61

1 author:

Adem Taşdemir

Ahi Evran Üniversitesi

59 PUBLICATIONS 332 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Investigation of the Mathematical Thinking Skills of the Students in Primary School Science Course Problems [View project](#)

Değerlere İlişkin Türkiye, Irak ve Suudi Arabistan Örneklerindeki Türk Öğrencilerin Görüşlerinin İncelenmesi

Adem TAŞDEMİR^a

Ahi Evran Üniversitesi

Öz

Öğrenmede bilişsel düzeydeki becerilerin öğretim ortamına yansıtılması kadar duyuşsal ve psikomotor düzeydeki becerilerinde işe koşulması anlamlı bilginin oluşmasında önemlidir. Bu anlamda değerler duyuşsal düzeyde öğrencilerin becerilerin gelişmesinde önemlidir. Bu çalışma ile üç farklı ülke de (Türkiye, Irak, Suudi Arabistan) öğrenim gören Türk öğrencilerin değerler ile ilgili görüşlerinin belirlenmesi ve karşılaştırmalı olarak irdelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada verilerinin toplanması amacıyla, nitel araştırma desenlerinden olgubilim deseni kullanılmıştır. Çalışma grubu 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Türkiye, Irak ve Suudi Arabistan'da bulunan Türk okullarındaki 6., 7. ve 8. sınıf öğrencileri maksimum çeşitlilik ilkesi doğrultusunda seçilerek oluşturulmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen ve 9 değeri kapsayan ölçme aracı kullanılmıştır. Öğrencilerin kendi el yazılarıyla kaleme aldıkları kompozisyonlar ve resimler birer doküman olarak bu araştırmada temel veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Öğrencilerin değerler hakkındaki algıları genel olarak yazılı ifadeleri incelendiğinde; yardımseverlik, vatanseverlik, sorumluluk değerlerinde en fazla kavramın olduğu görülmüşken, bilimsellik değerine ilişkin kavram sayısı en az düzeyde kalmıştır. Eylem ve sembol kategorilerinde Türkiye'de öğrenim gören öğrencilerin, din kategorisinde ise Irak'ta öğrenim gören öğrencilerin kavram sayıları artmıştır. Bilimsellik değeri ile ilgili olarak Türkiye ve Suudi Arabistan da öğrenim gören öğrencilerin kavramları en düşük düzeyde kalırken iken Irak'ta öğrenim gören öğrencilerin barış ve özgürlük değerlerinde düşük düzeyde kalmıştır. Görsel ifadelerde barış en fazla vurgu yapılan, dürüstlük, sorumluluk, saygı en az vurgu yapılan değerlerdir. Yine görsel ifadelerde; Irak'ta en fazla saygı ve vatanseverlik, en az dürüstlük ve sorumluluk; Suudi Arabistan'da en fazla barış, en az saygı ve dürüstlük; Türkiye'de ise en az sorumluluk, en fazla barış ve vatanseverlik değerleri altında kavramlar toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Değerler, Değer Eğitimi, Farklı Ülkelerdeki Türk Okulları.

Değerler, bireyin ya da diğer sosyal varlıkların hayatına yol gösterici ilkeler olarak hizmet eden, önem düzeyleri farklılık gösteren, ilgili durumlar ötesinde arzu edilen amaçlardır (Schwartz, 1994). Formal olarak değerler, o kavramın niyetindeki içerdiği yüklem ve bir nesne tarafından sahip olduğu özellikler arasındaki benzerliktir. Teorik olarak, değer bir nesnel nitelik olarak tanımlanabilir. Nitel olarak içerik, ya içsel ya da dışsal, birey ya da gru-

bun amaçladığı uğraşlarındaki tutuma göre onaylanabilir ya da reddedilebilir (Ogletree ve Hawkins, 2001). Cafo ve Somuncuoğlu'na (2000) göre ise terim olarak değer kavramı, bir eylemde bulunmadan önce yöntem seçenekleri arasından tercih yapmak için, ölçüt ya da standart olarak hizmet eden, ortak sembolik sistem ögesi olarak tanımlanır. Bu nedenle bilgiyi üretmenin yanı sıra, üretilen bilginin insan yararına yönelik kullanılması noktasında değer eğitimi ön plana çıkmaktadır (Dilmaç ve Ekşi, 2007). Nitekim Platon'dan Arist'o'ya, Kant ve Dewey'e kadar birçok filozof toplumda karakter eğitiminin can alıcı rolü üzerinde düşünmüşlerdir (Heslep, 1995 akt., Milson ve Mehlig, 2002). Değerler, insanların değer verdiği ve ulaşmak için peşinden koştuğu, elde etmeyi arzu ettiği şeylerdir. Bunlar mal, mülk, servet, sıhhat gibi değerler olduğu

^a Dr. Adem TAŞDEMİR Fen Eğitimi alanında yardımcı doçenttir. Çalışma alanları arasında öğrenme de bireysel farklılıklar (öğrenme stratejileri/stilleri, matematiksel düşünme), fen eğitiminde değerler, öğretmen öz yeterliği konuları yer almaktadır. İletişim: Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, 40100 Kırşehir.. Elektronik posta: ademtasdemir@ahievran.edu.tr Tel: +90 386212 4408 Fax: +90386 213 4513.

gibi, mutluluk, huzur, Allah sevgisi, vatan sevgisi ve özgürlük gibi tamamen manevî değerler de olabilir (Bolay, 2010). Toplumsal kültürü oluşturan inançlar, fikirler ve normlar sisteminin her biri, birer değer olarak nitelendirilmektedir (Tural, 1992). Bununla birlikte değerler konusunda birçok sınıflama/anlayış bulunmaktadır. Spranger (1928) yaptığı çalışmalar sonucunda değerleri estetik, teorik (bilimsel), ekonomik, siyasi, sosyal ve dini değerler olarak altı grupta, Rokeach (1973) amaç ve araç değerler olarak iki grupta, Schwartz (1992) ise değerleri güç, başarı, hazcılık, uyarılımlık, özönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyuma, güvenlik gibi on farklı grupta incelemiştir (akt., Akbaş, 2004).

Değer eğitimi, öğrencilerin değerlerinin gelişmesi üzerinde değer eğitimi ve ahlak gelişmesi ile birlikte odaklanmaktadır. Fakat değer eğitimi ve ahlak gelişimi bir birlerinden farklıdır. Değer eğitimi öğrenciler için gerekli olan değerler hakkında oldukça açık fikirleri ima eder. Buna karşın ahlak gelişimi daha çok bilişsel süreçler üzerinde odaklanmaktadır (Veugelers, 2000). Ahlakî değerler diğer değerlerle birlikte insanın değer sisteminin bir parçasını teşkil eder; yani her cins değer aynı bütünün birer parçası olmak itibarıyla birbirleriyle organik bir ilişki içindedir (Güngör 2000). Bobaroğlu'na (2002) göre, uğruna yaşamaya değer inanç, fikir, eylem ve idealler değerleri oluşturur. Eğer değerler sezgisel olarak ortaya konuyorsa, bu ahlaklıdır. Eğer bu değerlerin bilgisi (kavramlaştırılarak) ortaya konursa bu etiklidir. Bununla birlikte değerler kişinin dindarlık düzeyi ile ilişkili değildir (Godwin, 2006).

Öğretim bir sistem yaklaşımı ile incelendiğinde öğretim sisteminin en önemli unsurları öğrenciler, öğreticiler, öğretim materyalleri ve öğrenme-öğretme ortamlarıdır. Süreçteki bu unsurların öneminin kavranması ve bunların istenen amaçlara ulaşmak için birlikte, etkili ve uyumlu çalışacak biçimde düzenlenmesi gerekir (Yalın, 2008). Bu anlamıyla öğretim ve öğrenme iki farklı süreçtir. Fakat bir o kadar da etkileşim halindedirler. Bir öğrenci açısından baktığımızda, öğrencinin kendi bilgi, anlayış, kişisel değerler ve kimliğini oluşturduğu görülür (Veugelers, 2000). Bu anlamıyla sistemin belki de en önemli ögesi olan öğrencilerin duyuşsal özelliklerinin farkındalığı öğrenme süreci için önemlidir. Bu süreçte değerler eğitimi ve değerlerin uygulanması genel olarak okul ve özellikle programların, sosyalleşmenin en güçlü araçlardan biri olarak kavramsallaştırılmaktadır. Genel olarak eğitimin rolü ve değerlerin oluşumunda özellikle okul her zaman eğitimciler için bir endişe konusu olmuştur (Bills ve Husbands, 2005). Eğitimsel uygulamaların

tartışmasında, değerler, inanışlar ve tutumlar iç içe olabilir (Halstead ve Taylor, 2000). Ryan'a (1986) göre okullar çocukları sadece zeki yapmak için değil aynı zamanda iyi yapmak için vardır (akt., Kim Suh ve Traiger, 1999). Okullarda verilen öğretimlerde genellikle bilişsel öğrenmelerin merkeze alındığı, duyuşsal alanla ilgili davranışların ise programın dışında bırakıldığı ve etkililiğinin göz ardı edildiği ifade edilmektedir (Bacanlı, 1999). Bu bulguyu destekler nitelikte Alıcıgüzele (1998) göre, okullar duyuşsal eğitime gerekli önemi vermemektedir. Öğrencilerin, hem gerek duyulan toplumsal davranış hem de verilen bilgilerle ilgili değerleri yeterince kazanmadıkları söylenebilir. Eğitimin, işlevini gereği gibi yapabilmesi için bilgi ve becerinin yanında bu bilgi ve becerinin, değer yönünün de öğrencilere kazandırılması gerekir. Öğrencilerin toplumsallaşması için bu değerleri kazanmaları oldukça önemlidir. Bu anlamıyla duyuşsal alan öğrenmeleri farklı yöntem ve tekniklerle disiplinler arası bir boyuta taşınabilir. Nitelikli bir eğitim bilişsel etki kadar duyuşsal etkiyi de destekler ve bir bütün olarak insanı algılar (Taylor, 1996).

Eğitimde değerlerin rolü yüzlerce yıl önceden tartışılmaya başlanmış ve değerler doğrudan veya dolaylı olarak eğitimin içinde, özellikle hazırlanan programlarla açık veya kapalı bir şekilde verilmiştir (Akbaba-Altun, 2003). Hem yapısalcılık (Prawat, 1992) hem de eleştirel pedagojiye göre (Giroux ve McLaren, 1989) öğretmenler öğrencilerine doğrudan değer transfer edemezler. Çünkü öğrenciler kendi değerlerini geliştirip, anlamlandırarak kendi kavramlarını oluştururlar. Bununla birlikte öğretmenler bazı değerleri geliştirmek için öğrencilerini teşvik edebilir ya da onları etkilemeye ve daha fazlası için uğraşabilirler. Öğretmenler öğrencilerden hangi değerleri geliştirmeyi istediklerini ve öğrenilen değerlerin gelişmesi ve teşviki üzerinde nasıl çalıştıklarını sorabilirler. Tabii ki bunların hepsi "gizli/örtük programda" açıkça yapılamaz. Fakat bu durum öğretmenlerin eğitim uygulamalarında değerleri nasıl çalışması ve öğrencileri için önemini bulmada bir bahane değildir (akt., Veugelers, 2000). Toplumsal yapı içerisinde yeni kültürel değerlerin oluşturulması, bu kültürel değerlerin bireylere kazandırılması ve bazı değerlerin ortadan kaldırılmasında eğitime ve özellikle okula büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir (Doğanay 2006; Taşdemir, 2009). Nitelikli değerler ve tutumlar okul başarısının önemli bir bölümünü oluşturur. Öğrenme aktiviteleri çok kültürlü ve demokratik bir toplumda yaşamak için çocukların değerlerini tanımlarına yardım edecektir (Kim Suh ve Traiger, 1999).

Değerler eğitimi ile ilgili alanyazın incelendiğinde, araştırma konularının değerlerin betimlenmesi, sınıflandırılması, bireylere nasıl ve kimler tarafından öğretileceği, değerleri öğretenlerin ve öğretecek olanların bu süreçte ilişkin görüşleri konularına odaklandığı görülmektedir (Dilmaç ve Ekşi, 2007; Doğanay ve Sarı, 2004; Halstead ve Taylor, 1996; Haydon, 1998; Sarı, 2005; Silcock ve Duncan, 2001; Wilson, 2000). Değer eğitimi konusunda yapılan çalışmaların gün geçtikçe artmakta olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle değer eğitimi sürecine ilişkin ampirik çalışmaların öğretmenlerin süreçteki rolleri, eğitim sistemimizde değer eğitiminin yeri, vatandaş eğitimi ve değer eğitimi, hizmet öncesi öğretmen yetiştirme sürecinde değer eğitimi gibi konularda araştırmalar yapılmalıdır (Balcı ve Yanpar-Yelken, 2010). Bununla birlikte değerlerin öğretildiği hedef kitlenin yani öğrencilerin görüşlerinin çok fazla çalışılmadığı göze çarpmaktadır. Öğrenmede bilişsel düzeydeki becerilerin öğretim ortamına yansıtılması kadar duyuşsal becerilerinde öğretim ortamında işe koşulması anlamlı bilginin oluşmasında önemli derecede katkıları vardır. Bu anlamda değerler duyuşsal düzeyde öğrencilerin becerilerinin gelişmesinde önemlidir. Ancak okullar genellikle zihinsel etkinlikleri ağır basan bilişsel alan öğrenmelerini merkeze almıştır. Çünkü bilişsel alan öğrenmeleri okulların geleneksel olarak esas görevi olarak görülmüştür. Duyuşsal alanla ilgili davranışlar ise çoğunlukla program dışına itilmiş ve şansa bırakılmıştır (Bacanlı, 1999; Bilen, 2001). Bu çalışma ile öğrencilerin değerler ile ilgili hazır bulunuşluk durumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca farklı bölgelerde öğrenim gören Türk öğrencilerin evrensel değerlere ilişkin algılarının belirlenmesi ortak düşünce kalıplarının oluşmasında da önemlidir. Nitekim ortak değerler, sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerdendir (Fichter, 1994). Bu anlamıyla çalışma sonuçları ile farklı bölgelerde farklı şartlarda eğitim alan öğrencilerin, seçilen değerler hakkındaki ortak olan ve olmayan görüşlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçların özellikle yabancı ülkelerde öğrenim gören öğrencilere hazırlanacak olan öğretim programlarının şekillenmesinde ve içeriğinin hazırlanmasında değerlerin nasıl örtük yada açık kullanılacağı konusunda katkı sağlayacağı umulmaktadır. Ayrıca ortak düşünce ve beraber hareket etme açısından sosyal dayanışmanın etkililiğini arttırabilmek için elde edilen verilerin, değerli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu araştırmada üç farklı ülkede ve üç farklı sınıfta (6., 7. ve 8. sınıf) öğrenim gören Türk öğrencilerin “Barış, Vatansızlık, Yardımseverlik, Saygı, Bilim-

sellik, Özgürlük, Dürüstlük, Sevgi ve Sorumluluk” değerlerine ilişkin görüşleri betimlenmeye çalışılmıştır. Bu değerlerin seçilmesinde ise İlköğretim Hayat Bilgisi (1-3.sınıflar), Fen ve Teknoloji (4-8. sınıflar), Matematik (1-8.sınıflar), Türkçe (1-8.sınıflar), Sosyal Bilgiler (4-7.sınıflar) derslerinin öğretim programlarında öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerler seçilmiştir. Çalışma kapsamında seçilen ülkeler, sınıf seviyeleri ve seçilen değerler araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde de benzer çalışmalar yapılarak, bu araştırma bulguları ile karşılaştırmalı olarak inceleme yoluna gidilebilir ve bu sayede sonuçların güvenilirliğini artırma yolunda hareket edilebilir. Çalışma kapsamında bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır:

Ayrıca farklı coğrafyalara yönelik gizli ve açık hedeflerin yer aldığı ilköğretim programlarını geliştirme süreçlerine de bu yolla katkı sağlanabilir.

- (1) Türkiye, Irak ve Suudi Arabistan’da öğrenim gören Türk öğrencilerin değerlere ilişkin ortak algıları nelerdir?
- (2) Türkiye, Irak ve Suudi Arabistan’da öğrenim gören Türk öğrencilerin değerlere ilişkin farklı algıları nelerdir?
- (3) Her bir ülkede ön plana çıkan değer kavramları nelerdir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Araştırmada verilerinin toplanması amacıyla, nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi birçok biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim (fenomenoloji) uygun bir araştırma zemini oluşturur. Bu anlamıyla çalışmada her bir değer birer olgu olarak düşünülmüş ve ülke-sınıf düzeyine göre öğrenci algılamalarının detaylı incelenmesi hedeflenmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçsal örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekle-

mesi görel olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır. Bu kapsamda 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Türkiye, Irak ve Suudi Arabistan'da bulunan Türk okullarındaki 6., 7. ve 8. sınıf öğrencileri maksimum çeşitlilik ilkesi doğrultusunda seçilerek, bu ülkelerdeki öğrencilerin değerler hakkındaki kendine özgü ve ortak oluşan algılarını ortaya çıkaracak şekilde çalışma yapılandırılmıştır. Bu üç ülkede öğrenim gören öğrencilerin çalışma grubuna seçilmesindeki amaç aynı inancın egemen olduğu toplumlarda öğrencilerin değerlere yükledikleri anlamların ortaya konulmasını sağlamaktır.

Her bir ülke için aynı sayıda öğrenciye ulaşılmaya çalışılmış ama Irak'ta öğrenim gören öğrenci yoğunluğu ile orantılı olarak anketlerde geri dönüş sağlanabilmiştir. Üç farklı ülke ve 6., 7. ve 8. sınıflardaki Türk öğrencilerinden elde edilen veriler ile çalışma grubunda bulunan öğrencilerin özelliklerinin heterojenleştirilmesi sağlanmıştır. Çalışma grubunda bulunan öğrencileri cinsiyet ve sınıf seviyelerine göre dağılımlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Çalışma grubunun ülkelere göre dağılımları incelendiğinde; Türkiye'de 146, Irak'ta 29 ve Suudi Arabistan'da da 133 Türk öğrenci olmak üzere toplam 308 öğrenci yer almıştır. Çalışma grubunun 177'sini (57,5%) kız öğrenciler oluştururken, 128'ini (41,6%) ise erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Yine öğrenciler sınıf seviyelerine göre incelendiğinde 112 (36,4%) öğrenci 6.sınıf, 102 öğrenci (33,1%) 7.sınıf ve 94 öğrenci (30,5%) 8.sınıfta öğrenim görmektedir.

Ölçme Aracı ve Geliştirilmesi

Nitel araştırmalarda toplanan veriler çeşitlilik gösterir. Toplanan veriler gözlem notları, görüşme kayıtları, dokümanlar, resimler ve diğer grafik sunumlar şeklinde olabilir. Bu anlamıyla çalışmada; doküman analizi yöntemi ile öğrencilerin değerleri algılama durumları incelenmiştir. Araştırmada veri

toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen ve 9 evrensel değeri kapsayan (sevgi, dürüstlük, özgürlük, barış, yardımseverlik, vatanseverlik, bilimsellik, saygı, sorumluluk) yarı yapılandırılmış anket kullanılmıştır. Öğrencilerin kendi el yazısıyla kaleme aldıkları kompozisyonlar ve resimler birer *doküman* olarak bu araştırmada temel veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Bu yöntemin seçilmesinin nedenleri olarak şunlar sıralanabilir (Özçelik, 2010; Taşdemir, 2003; Tekin, 2000; Turgut, 2000): (i) cevaplayıcının, cevapları düşünüp bulmak ve yazmak zorunda olması ve bunun yanında test maddelerinin soruların bilgiyi hatırlama ve bulma yeteneği yoklaması, (ii) çok sayıda kavramın yoklanabilmesi, (iii) istenilenden ve birbirinden çok farklı cevapların alınmak istenmesi ve (iv) cevaplayıcıların istedikleri cevabı verme bağımsızlığının sağlanabilmesi. Ayrıca öğrencilerin görüşlerini ifade etmelerinde resim çizmeleri istenerek onların yazıyla ifade edemediklerini görsel olarak açıklama imkanının tanınmıştır.

Ölçme Aracının Geliştirilme Süreci

Problemi Tanımlama: Amaç ve Soruları Belirleme: Literatür taraması yapılarak, araştırmanın, amaç, problem ve alt problemleri tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu süreçte, "araştırmanın yapılma amacı nedir?" ve "bu araştırma neyi öğrenmeyi veya saptamayı amaçlıyor?" soruları bağlamında genel ve özel amaçlı sorular oluşturulmaya çalışılmıştır.

Madde Yazma; Taslak Form Oluşturma: İlköğretim Hayat Bilgisi (1-3.sınıflar), Fen ve Teknoloji (4-8. sınıflar), Matematik (1-8.sınıflar), Türkçe (1-8. sınıflar), Sosyal Bilgiler (4-7.sınıflar) derslerinin öğretim programları öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerler bakımından incelenmiş ve Programda yer alan ve yayınlanmış kaynaklarda vurgulanan değerler şu şekilde sıralanmıştır: Adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, öz-

Tablo 1.
Çalışma Grubunda Bulunan Öğrencilerin Cinsiyet ve Sınıf Seviyelerine Göre Dağılımları

		Türkiye		Irak		Suudi Arabistan		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Cinsiyet	Kız	88	60,3	10	34,5	79	59,4	177	57,5
	Erkek	58	39,7	16	55,2	54	40,6	128	41,6
	Toplam	146	100	29	100	133	100	308	100
Sınıf	6.sınıf	48	32,9	8	27,6	56	42,1	112	36,4
	7.sınıf	44	30,1	14	48,3	44	33,1	102	33,1
	8.sınıf	54	37,0	7	24,1	33	24,8	94	30,5
	Toplam	146	100	29	100	133	100	308	100

gürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005). Bu değerler arasından öncelikli olarak belirlenen ortak 9 evrensel değer (sevgi, dürüstlük, özgürlük, barış, yardımseverlik, vatanseverlik, bilimsellik, saygı, sorumluluk) çalışma kapsamına dahil edilmiştir.

Geliştirilen ölçme aracı iki boyutlu olarak tasarlanmıştır. Birinci boyutta değerlerin öğrencilerde düşündürdükleri ile ilgili kompozisyon yazmaları, ikinci boyutta ise öğrencilerin değeri resmetmeleri istenmiştir. Bu sayede öğrencilerin değerler hakkında yazı yazmaları ve resmetmeleri ile fikirlerini seçmede, ilişkilendirmede ve kendi kelimeleriyle ifade etmede onlara özgürlük tanınmıştır. Ayrıca diğer yöntemlerle ölçülemeyecek karışık öğrenme ürünleri değerlendirilebilmiştir. Bununla birlikte araştırmacı tarafından çizim metoduyla öğrencinin sahip olduğu bilginin niteliği daha net tespit edilebilmiştir.

Uzman Görüşü Alma ve Ön Uygulama Formu Oluşturma: Taslak gözlem formunun “kapsam geçerliğiyle” ilgili olarak biri öğretimin üyesi diğeri ise öğretmen olan iki uzman görüşüne başvurulmuştur (Büyükoztürk, Kılıç, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008; Wiersma ve Jurs, 2005). Bu bağlamda uzmanlara formun her bir boyutuna ilişkin olarak “uygun”, “uygun değil” ve “geliştirilmesi gerekir” ölçütlerine göre değerlendirmeleri istenmiştir. Ayrıca formun tümü ve her bir alt boyutuna ilişkin olarak nasıl olması gerektiğine dönük yazılı görüş bildirmeleri istenmiştir. Uzmanlardan gelen veriler doğrultusunda her bir maddenin Kendall tau-b uyum katsayısı hesaplanmış ve genel olarak 9 değere ait ortalama korelasyon. 67 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç araştırmacılar arası uyumun iyi düzeyde olduğunu ve dolayısıyla ölçme aracının kullanılabilir nitelikte olduğunu göstermiştir.

Uygulamanın Gerçekleştirilmesi: Araştırma sürecinde; Türkiye’de Kırşehir-Cumhuriyet ve Yüceer ilköğretim okulları, Irak’da Kerkük-Özel Kerkük Çağ Koleji ve Suudi Arabistan’da Riyad-Riyad Uluslar Arası Türk okulunda uygulama gerçekleştirilmiştir. Ölçme araçları kargo yolu ile gönderilmiş ve internet yolu ile de okul müdürlerine çalışma kapsamı, uygulama yönergesi ve değerlendirme ölçütleri hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Nitel verilerin analizinde içerik analizi yöntemlerinden kategorisel analiz kullanılmış ve analiz sürecinde aşağıda sıralanan dört aşama gerçekleştirilmiştir:

Kodlama ve Ayıklama Aşaması: Doküman analizinden elde edilen yazılı veriler Office programı kullanılarak, değerler ile ilgili çizilen resimler ise taranarak bilgisayara ortamına aktarılmıştır. Metin parçalarına (bağlam birimlere) bölünmüştür. Bu durum metinler içerisindeki kavramların daha net ortaya konmasını sağlamıştır.

Kategori Geliştirme Aşaması: Doküman analizinde elde edilen sonuçlar Miles ve Huberman’ın (1994) önerdiği “Kategorilere göre veri gösterimi yaklaşımı” izlenerek sunulmuştur. Yazılı ifadelerde 5 kategori (tanım, eylem, din, sonuç, sembol), görsel ifadelerde ise 3 kategori (eylem, sonuç, sembol) altında kavramlar gruplandırılmıştır. Bu kategorilerin oluşturulmasında şu işlem basamakları izlenmiştir.

Toplanan verilerin tanımlı tutarlı olacak biçimde; toplanan verilere anlam kazandıracak ve bulgular arasındaki ilişkileri açıklayacak, neden-sonuç ilişkileri kuracak, bulgulardan birtakım sonuçlar çıkaracak ve elde edilen sonuçların önemini açıklayacak şekilde bulgular yorumlanmıştır. Bu kapsamda; elde edilen veriler (doküman kayıtları) incelenmiş, anlamlı bölümlere ayrılmış ve her bölümün kavramsal olarak ne anlam ifade ettiği bulunmaya çalışılmıştır. Kendi içinde anlamlı bir bütün oluşturan bölümler kodlanmıştır. Bu anlamda daha önceden belirlemiş olan kavramlara göre yapılan kodlama işlemi, dokümanlardan çıkarılan kavramlara göre yeniden düzenlenerek kodlama işlemi yapılmıştır. Belirlenen temalar altındaki kodlar birbirleriyle ilişkili biçimde açıklanarak yorumlanmış ve araştırmanın amacı doğrultusunda sonuçlar ortaya konmuştur. Araştırmada kullanılan kategoriler ve anlamları şu şekilde özetlenebilir: *Tanım:* değer niteliklerini teorik olarak belirtilmesi veya açıklanması, *Eylem:* değer hareket, aksiyon vb. bir durumla açıklanması, *Din:* inançların kurallar, kurumlar, törelerle açıklanması, *Sonuç:* değer doğrduğu başka bir olayın veya durumun açıklanması, *Sembol:* değeri simgeleyen ve özdeşleşen açıklamaların yapılması.

Frekansları Saptama: Kategoriler saptandıktan sonra anlam birimleri bu kategorilere yerleştirilerek frekansları saptanmıştır. Bu şekilde kategoriler içinde yoğunluk ve önem saptanabilmiştir (Bilgin, 2006).

Geçerlik ve Güvenirliliği Sağlama Aşaması: Toplanan verilerin ayrıntılı olarak rapor edilmesi ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını açıklaması nitel bir araştırmada geçerliğin önemli ölçütleri arasında yer almaktadır. Bu araştırma sürecinde sonuçlarının geçerliğini sağlamak amacıyla; veri analiz süreci (yazılı ifadelerde beş - görsel ifadelerde üç farklı kategoriye ulaşma yolu) detaylı bir şekilde açıklanmış ve elde edilen yazılı/görsel metinlerde

onu en iyi temsil ettiği varsayılan örnekler derlenmiştir. Ayrıca bu örneklere bulgular kısmında yer verilmiştir.

Araştırmacı tarafından yapılan yorumları desteklemek ve öğrencilerin bakış açılarını yansıtmak amacıyla doküman metinlerinden ve çizilen resim örneklerinden alıntılara yer verilmiştir. Araştırmada kullanılan kısaltmalar: ülkeler için uluslar arası trafik kodları TR: Türkiye, IQ: Irak, Suudi Arabistan: SA; sınıf düzeyleri için 6, 7 ve 8; erkek öğrenciler (E) ve kız öğrenciler için (K) ve öğrenci sıra numarası verilmiştir. Örneğin; [IQ6E1]: Irak, 6.altıncı sınıf, E: Erkek, 1: birinci öğrenci gibi.

Bulgular

Öğrencilerin değerlere ilişkin yazılı ve görsel ifadelerinde oluşan kategoriler ile ilgili genel bulgulara Tablo 2 ve Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin yazılı ifadelerinde; en fazla kavramın sırasıyla yardımseverlik, vatanseverlik ve barış değerlerinde; en az kavramın ise bilimsellik ve sorumluluk değerlerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca en fazla tanım kategorisinde en az ise din kategorisinde kavramlar yoğunlaşmıştır. Eylem ve sembol kategorilerinde Türkiye'de öğrenim gören öğrencilerin, din kategorisinde ise Irak'ta öğrenim gören öğrencilerin kavramları yo-

ğunlaşmıştır. Bilimsellik değeri ile ilgili olarak Türkiye ve Suudi Arabistan da öğrenim gören öğrencilerin kavramları en düşük düzeyde barışken Irak'ta öğrenim gören öğrencilerin barış ve özgürlük değerlerinde düşük düzeyde kalmıştır.

Tablo 3 bulgularına göre öğrencilerin görsel ifadelerinde genel olarak en fazla barış değerine, en az ise dürüstlük değerine vurgu yapılmıştır. Ülke bazında veriler incelendiğinde;

- Irak'ta en fazla saygı ve vatanseverlik, en az dürüstlük ve sorumluluk;
- Suudi Arabistan'da en fazla barış, en az saygı ve dürüstlük;
- Türkiye'de ise en az sorumluluk, en fazla barış ve vatanseverlik değerleri altında kavramlar toplanmıştır.

Barış Temasına İlişkin Bulgular

Barış temasına ilişkin çalışma grubu öğrencilerinin yazılı ve görsel ifadelerinde ön plana çıkan kavramlara ilişkin bulgulara Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde barış teması ile ilgili olarak tüm öğrencilerin yazılı metinlerinde tanım, eylem ve sonuç kategorilerinde, görsel metinlerde ise eylem kategorisinde kavramların yoğunlaştığı görülmektedir. Genel olarak; yazılı metinlerde Türkiye, Irak ve Suudi Arabistan'da öğrenim gören

Tablo 2.
Yazılı İfadelerde Ön Plana Çıkan Kavramlar ve Ülkelere Göre Frekans Dağılımları

Değerler/Temalar	Kategoriler																			Σ
	Tanım			Eylem			Din			Sonuç			Sembol			Genel				
	TR	IQ	SA	TR	IQ	SA	TR	IQ	SA	TR	IQ	SA	TR	IQ	SA					
Barış	f	53	3	52	40	2	35	4	4	1	33	6	39	11	-	7	141	15	134	290
	%	37,6	20,0	38,8	28,4	13,3	26,1	2,8	26,7	0,7	23,4	40,0	29,1	7,8	-	5,2	13,2	5,1	15,3	
Vatanseverlik	f	34	20	33	62	26	72	-	-	-	12	-	9	11	3	15	119	49	129	297
	%	28,6	40,8	25,6	52,1	53,1	55,8	-	-	-	10,1	-	7,0	9,2	6,1	11,6	11,1	16,6	14,7	
Yardımseverlik	f	44	20	68	36	9	21	21	11	19	14	4	29	1	-	2	116	44	139	299
	%	37,9	45,5	48,9	31,0	20,5	15,1	18,1	25,0	13,7	12,1	9,1	20,9	0,9	-	1,4	10,8	14,9	15,9	
Saygı	f	40	7	35	48	6	35	3	16	-	11	-	13	8	5	4	110	34	87	231
	%	36,4	7	9,3	43,6	17,6	40,2	2,7	47,1	-	10,0	-	14,9	7,3	14,7	4,6	10,3	11,5	9,9	
Bilimsellik	f	35	9	16	24	5	6	-	5	1	18	10	17	8	3	9	85	32	49	166
	%	41,2	28,1	32,7	28,2	15,6	12,2	-	15,6	2,0	21,2	31,3	34,7	9,4	9,4	18,4	7,9	10,8	5,6	
Özgürlük	f	70	9	56	40	2	29	-	-	-	3	4	8	23	5	5	136	20	98	254
	%	51,5	45,0	57,1	29,4	10,0	29,6	-	-	-	2,2	20,0	8,2	16,9	25,0	5,1	12,7	6,8	11,2	
Dürüstlük	f	32	12	18	65	10	26	5	10	6	31	9	21	5	-	-	138	41	71	250
	%	23,2	29,3	25,4	47,1	24,4	36,6	3,6	24,4	8,5	22,5	22,0	29,6	3,6	-	-	12,9	13,9	8,1	
Sevgi	f	63	8	33	30	1	18	3	14	6	26	1	10	12	10	10	134	34	77	245
	%	47,0	23,5	42,9	22,4	2,9	23,4	2,2	41,2	7,8	19,4	2,9	13,0	9,0	29,4	13,0	12,5	11,5	8,8	
Sorumluluk	f	56	11	66	25	8	17	-	5	-	8	-	8	2	2	-	91	26	91	208
	%	61,5	42,3	72,5	27,5	30,8	18,7	-	19,2	-	8,8	-	8,8	2,2	7,7	-	8,5	8,8	10,4	
Σ		427	99	377	370	69	259	36	65	33	156	34	154	81	28	52	1070	295	875	
		903		695		134		344		161		2237								

Tablo 3.

Görsel ifadelerde Ön Plana Çıkan Kavramlar ve Ükelere Göre Dağılımları

Değerler/Temalar		Kategoriler										Σ		
		Eylem			Sonuç			Sembol						
		TR	IQ	SA	TR	IQ	SA	TR	IQ	SA	TR		IQ	SA
Barış	f	16	2	25	13	-	17	13	2	17	42	4	59	105
	%	38,1	50,0	42,4	31,0	-	28,8	31,0	3,4	28,8	14,9	7,8	21,1	
Vatanseverlik	f	23	1	4	-	-	6	17	7	27	40	8	37	84
	%	57,5	12,5	10,8	-	-	16,2	42,5	18,9	73,0	14,2	15,7	13,2	
Yardımsızlık	f	18	5	18	6	1	-	9	-	1	33	6	19	58
	%	54,5	83,3	94,7	18,2	16,7	-	27,3	-	5,3	11,7	11,8	6,8	
Saygı	f	20	4	17	3	3	2	3	1	1	26	8	20	54
	%	76,9	50,0	85,0	11,5	37,5	10,0	11,5	5,0	5,0	9,2	15,7	7,1	
Bilimsellik	f	4	3	3	19	2	21	11	2	10	34	7	34	75
	%	11,8	42,9	8,8	55,9	28,6	61,8	32,4	5,9	29,4	12,1	13,7	12,1	
Özgürlük	f	9	1	5	6	-	2	18	6	21	33	7	28	68
	%	27,3	14,3	17,9	18,2	-	7,1	54,5	21,4	75,0	11,7	13,7	10,0	
Dürüstlük	f	20	3	18	1	-	2	-	-	21	3	20	44	
	%	95,2	100,0	90,0	4,8	-	10,0	-	-	7,4	5,9	7,1		
Sevgi	f	13	1	12	5	-	8	15	4	14	33	5	34	72
	%	39,4	20,0	35,3	15,2	-	23,5	45,5	11,8	41,2	11,7	9,8	12,1	
Sorumluluk	f	19	3	27	-	-	1	1	-	1	20	3	29	52
	%	95,0	100,0	93,1	-	-	3,4	5,0	-	3,4	7,1	5,9	10,4	
	Σ	142	23	129	53	6	59	87	22	92	282	51	280	612
			294			118		201			612			

Tablo 4.

Barış Temasında Ön Plana Çıkan Kavramlar

Kategoriler		Yazılı ifadeler			Σ	Görsel ifadeler			Σ
		TR	IQ	SA		TR	IQ	SA	
1 Tanım		53	3	52	108				
2 Din		4	4	1	9				
3 Eylem		40	2	35	77	16	2	25	43
4 Sonuç		33	6	39	78	13	-	17	30
5 Sembol		11	-	7	18	13	2	17	32
	Σ	141	15	134	290	42	4	59	105
		Ön plana çıkan kavramlar							
Tanım	Yazılı	TR: savaş (12), sevgi (13), uzlaşma (9), kardeşlik (8), özgürlük (1), önemli unsur/ihtiyaç (2), her yerde (1), doğa (2), güzellik (1) IQ: savaş (2), sevgi (1) SA: savaş (15), sevgi (7), uzlaşma (10), kardeşlik (4), özgürlük (1), önemli unsur/ihtiyaç (8), binanın temeli (1), zorlukları aşma (2), sulh (1), güzel duygu (3)							
	Yazılı	TR: kavga etmemek (14), dayanışma (3), terör (2), silahsızlık (1), hoşgörü (1), birlik-beraberlik (19), ayrımcılığın olmaması (3), küsme (6), düşmanlığın olmaması (1), el ele verme (1), birbirini kırma (1), küçümsenme/ aşagılanma (1), kötü düşünce (1), eziyet (1), fenalık (1), uslu durma (1), düşmanlık (1) IQ: kavga etmemek (2) SA: kavga etmemek (5), dayanışma (2), terör (3), hoşgörü (7), birlik-beraberlik (3), ayrımcılığın olmaması (1), küsmek (4), uyum (2), insan kaynaklı (2), düşmanlığın olmaması (3), el ele verme (1), iyi ilişkiler (1), kurallara uyma (1)							
Eylem	Görsel	TR: konuşarak anlaşma (2), kucak açma (2), çiçek verme (1), silaha hayır (1), pankart açma (barış) (1), el ele tutuşma (9) IQ: çiçek verme (1), el ele tutuşma (1) SA: konuşarak anlaşma (1), çiçek verme (3), savaştan insanlar (silah) (2), oyun oynayan çocuklar (1), kitap okuma (1), küsme (2), askerler (5), el ele tutuşma (4), alkış (1)							
	Yazılı	TR: iyilik (4) IQ: İslam dini (1), dini ifadeler (2), bereket (1) SA: şehit (1)							
Sonuç	Yazılı	TR: mutluluk (6), huzur (7), saygı (5), başarı (1), dostluk (6), güven (1), topluma yararlı (1), üzme (3), ayakta tutma (1), ölü-yaralı (2) IQ: saygı (2), dostluk (1), güvenlik (1), istikrar (1), ilerleme (1) SA: mutluluk (6), huzur (10), saygı (8), başarı (2), dostluk (5), güvenlik (1), ilerleme (1), yıkılma (1), canı yanma (1), güler yüz (1), göz yaşı (1), zarar verme (2)							
	Görsel	TR: asık surat (1), güler yüz (12) IQ: -- SA: ölü askerler (5), asık surat (3), güler yüz (7), göz yaşı (2)							
Sembol	Yazılı	TR: Atatürk'ün sözü (9), 23 nisan (1), şiirle açıklama (1) IQ: -- SA: Atatürk'ün sözü (7)							
	Görsel	TR: bayrak (3), okul (2), barış sembolü (1), kalp (1), doğa (6) IQ: bayrak (1), güvercin/kuş (1) SA: bayrak (3), güvercin/kuş (2), Atatürk resmi (4), farklı milletlerden çocuklar (5), dünya (3), Atatürk'ün sözü (2)							

çiler arasında tanım kategorisi altında *savaş, sevgi, uzlaşma, kardeşlik ve özgürlük*; eylem kategorisinde *kavga etmemek, dayanışma, terör, hoşgörü, birlik-beraberlik, küsme*; sonuç kategorisinde ise *mutluluk, huzur, saygı, başarı, dostluk ve güven* kavramları ortak olmuştur. Görsel metinlerde incelendiğinde, eylem kategorisinde *konusarak anlaşma, çiçek verme ve el ele tutuşma*; sonuç kategorisinde *asık surat, güler yüz* ve sembol kategorisinde *bayrak, güvercin/kuş* kavramları ortak olmuştur Öğrencilerin barış değerine ilişkin yazılı görüşlerinden bazı örneklerle aşağıda yer verilmiştir:

Barış; sevgi, kardeşlik, dostluk, dayanışma kavramlarını çağırıştır. Atatürk bununla ilgili olarak Yurtta barış, dünyada barış sözünü söylemiştir. [TR7K3]

Barış olmasaydı dünya hep savaş olurdu. Savaş olursa yavaş yavaş dünya yok olurdu ve çok sayıda ölen ve yaralanan insanlarda çok olurdu... [TR6E2]

Barış insanların arasındaki saygı ve sevgi ve dost demektir. Aynı zamanda kavgadan uzak durmaktır. Her toplumda barış olmalı çünkü barış güvenlik ve istikrar yaratır. [IQ7E20]

Barış iyi savaş ise çirkeftir. Savaş aile arasında insanlar arasında ve hayvanlar arasında oluyor. [SA6E70]

Barış insanlar arasında saygı, sevgi, anlayış, kardeşçe yaşamak demektir. Barış içinde yaşamak için insanlar arasında dayanışma sağlanmalıdır. [SA7K132]

Öğrencilerin barış değerine ilişkin görsel ifadelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

[TR6K5]

[SA7K111]

[SA8E5]

[IQ6E19]

Vatanseverlik Temasına İlişkin Bulgular

Vatanseverlik temasına ilişkin çalışma grubu öğrencilerinin yazılı ve görsel ifadelerinde ön plana çıkan kavramlara ilişkin bulgulara Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5 bulgularına göre vatanseverlik teması ile ilgili tüm ülkelerde yazılı ifadelerde tanım ve eylem kategorileri altında, görsel ifadelerde ise Türkiye'deki öğrencilerde eylem, Irak ve Suudi Arabistan'da öğrenim gören öğrencilerde ise sembol kategorisi altında kavramların toplandığı görülmektedir. Bununla birlikte yazılı ifadelerde tüm ülkelerde din kategorisi altında kavramlar yer almamaktadır. Genel olarak; yazılı ifadelerde tanım kategorisi altında *vatan, millet, ulu sevgi, doğduğu büyüdüğü toprak, bölünmez bütünlük*; görsel ifadelerde ise Türkiye'de eylem kategorisi altında *asker, vatani için savaşma*; Irak ve Suudi Arabistan'da *bayrak ve Türkiye haritası* figürlerinin ön plana çıkmıştır. Öğrencilerin vatanseverlik değerine ilişkin yazılı görüşlerinden bazı örneklerle aşağıda yer verilmiştir:

Vatanımı seven vatani hiç göz yummadan canını verir. İnsanlar vatanını ne olursa olsun yalnız bırakmayanlardır. Size bunu bir örnekle açıklayayım. Çanakkale savaşı. Çanakkale savaşında yüz binlerce asker vatani için canını vermişlerdir. İşte bu vatanın bölünmeyeceğini göstermiştir. [TR8E7]

Vatan çok güzel şeydir. İnsan için en değerli olan vattandır. ... vatan bir ulusa mal olmuş toprak parçasıdır. O bir milletin anılarının, acı ve sevinçlerinin toplandığı yerdir. Irak bizim vatanımızdır. Atalarımızın kanlarıyla sulanmıştır. [IQ8E5]

Vatan sadece üzerinde yaşanan parça değildir. Vatan bir insanın hayatında sahip olduğu en önemli varlıklardan birisidir... [IQ7E7]

Vatanımı seven her insan canını malını feda eder. Askerlerimiz vatani sevdikleri için vatan borcunu ödemek için sevdiklerinden ayrılıp şehit olarak ölüyorlar. [SA6E74]

Öğrencilerin vatanseverlik değerine ilişkin görsel ifadelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

Yardımseverlik Temasına İlişkin Bulgular

Yardımseverlik temasına ilişkin çalışma grubu öğrencilerinin yazılı ve görsel ifadelerinde ön plana çıkan kavramlara ilişkin bulgulara Tablo 6'da yer verilmiştir.

Tablo 5.
Vatanseverlik Temasında Ön Plana Çıkan Kavramlar

Kategoriler	Yazılı ifadeler				Görsel ifadeler				
	TR	IQ	SA	Σ	TR	IQ	SA	Σ	
1 Tanım	34	20	33	87					
3 Eylem	62	26	72	160	23	1	4	28	
4 Sonuç	12	-	9	21	-	-	6	6	
5 Sembol	11	3	13	27	17	7	27	51	
	Σ	119	49	127	295	40	8	37	85
Ön plana çıkan kavramlar									
Tanım	Yazılı	<p>TR: duygu (engellenemeyen) (2), dürüst olma (1), vatan (9), millet (5), doğduğu büyüdüğü toprak (2), ulu sevgi (2), bölünmez bütünlük (2), çıkarıcı sevmeye (1), aşk (1), karşılıksız sevgi (2), milli görev (1), ulus (1), içten gelen duygu (3), uzun ömürlü (1), büyük mükafat (1)</p> <p>IQ: önemli varlık (2), vatan (7), millet (3), doğduğu büyüdüğü toprak (4), ulu sevgi (2), birlik-beraberlik (2)</p> <p>SA: geçmiş yaşatma (1), duygu (engellenemeyen) (1), önemli varlık (1), vatan (7), millet (1), doğduğu büyüdüğü toprak (6), ulu sevgi (1), birlik-beraberlik (3), bölünmez bütünlük (2), çıkarıcı sevmeye (2), sahip çıkma (2), emanet edilen (5), kanında hissetme (1)</p>							
Eylem	Yazılı	<p>TR: iyi şeyler düşünen (1), canını verme (11), canı pahasına sevmeye (7), koruma/savaşma (10), insanları sevmeye (5), çevreyi temiz tutma (3), askerlik yapma (3), yeşili sevmeye (2), eğitim-öğretim (3), başarıdan başarıya götürme (1), bir şey yapmaya hazır (1), elinden geleni yapma (4), yasalara ve hukuka saygı (1), tasarruf (1), örnek kişi (1), kaniyla sulama (1), canını-malını feda (1), vatani sevmeye (3), çalışma (2)</p> <p>IQ: canını verme (6), canı pahasına sevmeye (1), koruma/savaşma (4), insanları sevmeye (2), askerlik yapma (1), tarih (1), kültür/adet (3), dil (3), kanlarıyla sulama (1), din (2), temizlik (1), çalışma (1)</p> <p>SA: canını verme (9), canı pahasına sevmeye (5), koruma/savaşma (4), insanları sevmeye (5), askerlik yapma (3), özveride bulunma (3), fedakarlık (3), yardımseverlik (2), vatani sevmeye (2), sorumluluk (2), vergilerini verme (1), ülkesini temsil etme (2), canını-malını feda (4), şehit olma (5), örnek davranış (2)</p>							
	Görsel	<p>TR: asker (12), vatani için savaşma (8), çevreyi koruma/temizleme (2), terörist (1)</p> <p>IQ: asker (1)</p> <p>SA: savaş durumu (3), savaşan anne çocuğu (1)</p>							
Sonuç	Yazılı	<p>TR: kalkındırmak (3), terör (1), saygı (3), vatan haini (1), bağımsızlık (3), rahat yaşama (1)</p> <p>IQ:--</p> <p>SA: saygı (2), barış ve huzur (1), vatan özlemi (6)</p>							
	Görsel	<p>TR: --</p> <p>IQ:--</p> <p>SA: gaziler(3), şehit cenazesi (3)</p>							
Sembol	Yazılı	<p>TR: bayrak (7), Çanakkale savaşı (4)</p> <p>IQ: bayrak (3)</p> <p>SA: Türk milliyetçiliği (2), Atatürk (13)</p>							
	Görsel	<p>TR: bayrak (12), Türkiye haritası (2), İstiklal marşı (1), "Ne Mutlu Türküm Diyene" sözü (1), Çanakkale şehitleri anıtı (1)</p> <p>IQ: Türkiye haritası (1), Irak bayrağı (3), şiir (1), Irak haritası (1)</p> <p>SA: bayrak (12), Türkiye haritası (4), tören (1), kalp-bayrak (2), yanan ateş (1), ev (1), gaziler (3), şehit cenazesi (3), şiir (1), "Ne Mutlu Türküm Diyene" sözü (1), Çanakkale şehitleri anıtı (1)</p>							

[SA6K66]

[TRSE10]

[IQ6E7]

Tablo 6.
Yardımseverlik Temasında Ön Plana Çıkan Kavramlar

Kategoriler	Yazılı ifadeler			Σ	Görsel ifadeler			Σ
	TR	IQ	SA		TR	IQ	SA	
1 Tanım	44	20	68	132				
2 Din	21	11	19	51				
3 Eylem	36	9	21	66	18	5	18	
4 Sonuç	14	4	29	47	6	1	-	
5 Sembol	1	-	2	3	9	-	1	
	Σ	116	44	139	299	33	6	19
<i>Ön plana çıkan kavramlar</i>								
Tanım	Yazılı	TR: yardım/imece (10), iyilik (2), merhamet (2), cömert olma (1), ihtiyaç (maddi-manevi) (6), zenginlik-fakirlik (1), insani görev (1), iyi şey/önemli (4), zorunluluk (1), içten gelen duygu (7), davranış (1), iyi niyet (2), insanlık adına (1), görev (1), karşılık bekleme (4) IQ: yardım/imece (4), merhamet (1), ihtiyaç (maddi-manevi) (6), zenginlik-fakirlik (5), insani görev (1), olgun davranış (1), insanın borcu (1), el uzatma (1) SA: yardım/imece (5), iyilik (2), cömert olma (2), ihtiyaç (maddi-manevi) (14), iyi şey/önemli (6), hoş/kibar (1), başkalarını düşünme (7), hayırseverlik (2), olumlu kişilik özelliği (2), hoşgör (1), zorunluluk (1), hayatın parçası (3), değerli (1), muhtaç olma (3), insani görev (2)						
		TR: sevgi (7), saygı (yaşlılara) (10), paylaşma (2), dilencilere para verme (1), hayvanlara yardım (1), engellilere yardım (1), yaşlılara yardım (3), hastalara ziyaret (1), güzel söz söyleme (1), moral verme (1), karşıdan karşıya geçirme (8) IQ: sevgi (3), saygı (yaşlılara) (2), bilgilendirme (2), doğru yol gösterme (1), dilencilere para verme (1) SA: sevgi (6), saygı (yaşlılara) (2), paylaşma (7), hayvanlara yardım (1), engellilere yardım (3), hor görmeme (1), çevreye duyarlı (1)						
Eylem	Yazılı	TR: yaşlılara/ özürllülere yardım (13), deprem zedelere yardım (3), paylaşma (bilgi, iş...) (2) IQ: yaşlılara/ özürllülere yardım (1), paylaşma (bilgi, iş...) (2), ağaç dikimi/bakımı (1) SA: yaşlılara/ özürllülere yardım (15), paylaşma (bilgi, iş...) (1), kucaklaşma (1)						
		Görsel	TR: inançlı olmak (5), ramazan ayı (1), dini örnek (sevap) (7), fakirlere yardım (zekat, doyurma) (2), dini özellik (4), manevi değer (2) IQ: hadis ile açıklama (2), dini örnek (sevap) (9) SA: hadis ile açıklama (4), dini örnek (sevap) (5), fakirlere yardım (zekat, doyurma) (7), güzel ahlak (1), ruh güzelliği (1), kalp temizliği (1)					
Sonuç	Yazılı		TR : güven (3), mutluluk (3), rahatlama (1), güvenilir insan (1), yararlı (2), hayatı güzelleştirir (1), iyi insan (1), kolay yaşama (1), kin nefret kalkar (1) IQ: mutluluk (1), rahatlama (2), toplumsal gelişmeye katkı (1) SA: güven (2), mutluluk (9), rahatlama (1), bağı güçlendirme (3), kardeşlik duygusu (1), dayanışma/birlik beraberlik (9), huzurlu olma (4)					
		Görsel	TR: mutlu insanlar (6) IQ: -- SA: mutlu insanlar (1)					
Sembol	Yazılı		TR: Türk kültürü (1) IQ: -- SA: Türk kültürü (2)					
		Görsel	TR : Türk kızlayı (5), aşevi (2), yardım paketi (1), ambulans (1) IQ: -- SA: Türk kızlayı (1)					

Tablo 6 incelendiğinde yardımseverlik teması ile ilgili toplam 299 kavram oluşmuştur. Yazılı ifadelerde tanım, görsel ifadelerde ise eylem kategorileri altında kavramların yoğunlaşmaktadır. Yazılı ifadelerde sembol kategorisinde Irak, görsel ifadelerde ise sonuç kategorisinde Suudi Arabistan ve sembol kategorisinde de Irak'ta öğrenim gören öğrencilerin ifadelerinde kavramlar yer almamaktadır. Genel olarak ülkeler bazında yazılı ifadelerde tanım kategorisi altında *yardım/imece, iyilik, merhamet, ihtiyaç (maddi-manevi), zenginlik-fakirlik, insani görev*; görsel ifadelerde ise *yaşlılara/ özürllülere yardım ve paylaşma (bilgi, iş...)* kavramlarına vurgu yapılmıştır. Öğrencilerin yardımseverlik değerine ilişkin yazılı görüşlerinden bazı örneklerle aşağıda yer verilmiştir:

Mesela örneğin bir yaşlı bayanı karşıdan karşıya geçirmek ya da o yaşlı hanımın elindeki poşetleri taşımak. Yani yardımcı olmaktır. Dilencilere para vermektir. Zor durumlarda kalanlara yardım edip dualarını almaktır. Yardımseverlik, insanlara, hayvanlara kısacası tüm canlılara yardım etmeliyiz. [TR6E12]

Yüce tanrının kendine seçmiş olduğu en güzel adlardan biri El-kaviy yani güçlü adıdır. İnsanları yaratmışta, içlerine saklı bir güç ile merhamet bırakmış. ...iyi eğitilmiş yarının gençleri olarak biz tüm gücümüzle dünya çocuklarına dostluk ve yardım için elimizi uzatıyoruz. [IQ7E8]

Yardımseverlik çok hoş, kibar bir davranıştır. Yardımsever olmak insanların sevgisini kazanmamıza

yardımcı olur. İnsanlar bize güvenir. Yardımsever olmak sevap kazanmamızı sağlar... [SA7K103]

Yardımseverlik hayatın bir parçasıdır. Herkes yardım yapıp yapıp insan içi rahatlar. Mutlu olur, yardım edilende mutlu olur. [SA6E71]

Öğrencilerin yardımseverlik değerine ilişkin görsel ifadelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

Saygı Temasına İlişkin Bulgular

Saygı temasına ilişkin çalışma grubu öğrencilerinin yazılı ve görsel ifadelerinde ön plana çıkan kavramlara ilişkin bulgulara Tablo 7'de yer verilmiştir.

Tablo 7 incelendiğinde saygı temasına yönelik toplam 231 kavramın çoğunlukla yazılı ifadelerde tanınım ve eylem kategorileri, görsel ifadelerde ise

[TR6K5]

[SA7E106]

[IQ6E12]

Tablo 7.

Saygı Temasında Ön Plana Çıkan Kavramlar

Kategoriler	Yazılı ifadeler				Görsel ifadeler				
	TR	IQ	SA	Σ	TR	IQ	SA	Σ	
1 Tanım	40	7	35	82					
2 Din	3	16	-	19					
3 Eylem	48	6	35	89	20	4	17	41	
4 Sonuç	11	-	13	24	3	3	2	8	
5 Sembol	8	5	4	17	3	1	1	5	
	Σ	110	34	87	231	26	8	20	54
<i>Ön plana çıkan kavramlar</i>									
Tanım	Yazılı	TR: sevgi (13), zorunluluk (5), görgü (1), dayanışma (1), değer (4), önemli iyi iş/kavram (6), içten gelen (1), duygu bütünü (5), birlikte yaşama (1), ıssız bir ada (1), hak ve özgürlük (1), terbiyesiz (1) IQ: sevgi (3), önemli iyi iş/kavram (3), terbiye/ahlak (1) SA: sevgi (11), değer (2), önemli iyi iş/kavram (5), terbiye/ahlak (1), içten gelen (2), kabullenmek (1), duygu bütünü (2), birlikte yaşama (1), iletişim (2), görev (1), dürüst olma (1), küçükler-büyükler (3), insanın ruhunda (1), güzellik (2)							
		TR: büyüklere yer verme (9), güzel davranış ve hareketler (3), küçükleri koruma/sevme (7), toplum kurallarına uyma (2), yardımlaşma (2), yalan söylememe (2), hürmet etme (2), hoşgörü (1), selamlaşma (1), dinleme (1), el öpme (1), otobüste yaşlılara yer verme (4), kendine saygı (2), özenli davranma (1), sarımsak yeme (1), özenli davranma (2), ayağa kalkma (2), ceketi ilikleme (1), dövüşmeme (1), küfür etmeme (2), sözünde durma (1) IQ: büyüklere yer verme (4), el öpme (1), bilgili insanlara saygı (1) SA: büyüklere yer verme (2), güzel davranış ve hareketler (10), küçükleri koruma/sevme (2), toplum kurallarına uyma (1), yalan söylememe (1), hoşgörü (1), güler yüz (2), otobüste yaşlılara yer verme (1), ifade biçimi (siz, amca, güzel söz) (5), ceketi ilikleme (1), hayvanlara saygı (1), kurumlara saygı (1), ülkelere saygı (1), tüm canlılara saygı (2), kendine saygı (1), kavga etmeme (1), insanlara sesini yükseltmeme (1), misafirperverlik (1)							
Eylem	Yazılı	TR: büyüklere yer verme (4), el öpme (1), bilgili insanlara saygı (1) SA: büyüklere yer verme (2), güzel davranış ve hareketler (10), küçükleri koruma/sevme (2), toplum kurallarına uyma (1), yalan söylememe (1), hoşgörü (1), güler yüz (2), otobüste yaşlılara yer verme (1), ifade biçimi (siz, amca, güzel söz) (5), ceketi ilikleme (1), hayvanlara saygı (1), kurumlara saygı (1), ülkelere saygı (1), tüm canlılara saygı (2), kendine saygı (1), kavga etmeme (1), insanlara sesini yükseltmeme (1), misafirperverlik (1)							
		Görsel	TR: yaşlılara yardım etme (8), el öpme (2), çiçek verme (1), misafirperverlik (1), selamlaşma (1), insanca istekte bulunma (1), arabaların yayaalara yol vermesi (1), başkasını dinleme (1), büyüklere saygı (3), birilerinin sözünü kesmeme (1) IQ: el öpme (1), kusur etmeme (1), büyüklere saygı (2) SA: yaşlılara yardım etme (5), el öpme (6), selamlaşma (1), bayrağa saygı (1), hediyeleşme (3), kucak açma (1)						
Din	Yazılı		TR: Allah sevgisi (1), dini örneklerle açıklama (1), Allah ödülü (1) IQ: Allah sevgisi (4), dini örneklerle açıklama (7), hayatın nuru (1), peygamber örneği (4) SA: --						
		Yazılı	TR: başarı/gelişim (4), toplumsal birliklilik (1), güven (2), barış ve huzur (1), kolaylaştırma (1), olumsuz durumlar (1), dışlanma/hor görülme (1) IQ: -- SA: başarı/gelişim (1), yaklaştırma (1), zoraki saygı (3), barış ve huzur (5), kolaylaştırma (1), sorunların çözümünde rol oynama (1), ilgi görme (1)						
Sonuç	Görsel		TR: saygılı ve saygısız insanlar (1), gülen insan (2) IQ: gülen insan (1) SA: gülen insan (2)						
		Yazılı	TR: Atatürk (1), anne-baba (3), öğretmen (4) IQ: anne-baba (4), öğretmen (1) SA: Atatürk (2), anne-baba (1), Türk kültürü (1)						
Sembol	Görsel		TR: okul (3) IQ: meyveli ağaç (1) SA: kalp (1)						

eylem kategorisi altında toplandığı görülmektedir. Ayrıca din kategorisi altında Suudi Arabistan ve sonuç kategorisi altında da Irak'ta öğrenim gören öğrencilerin yazılı ifadelerinde kavramlar yer almamaktadır. Bununla birlikte din kategorisi altında en fazla sayıda Irak'ta öğrenim gören öğrencilerin kavramları yer almaktadır. Yazılı ifadelerde tanım kategorisi altında *sevgi, değer, önemli iyi iş/kavram, terbiye/ahlak, içten gelen kavramlar*; eylem kategorisi altında *büyüklere yer verme, el öpme, toplum kurallarına uyma, küçükleri koruma/sevme, güzel davranış ve hareketler kavramları* ortak oluşan kavramlardır. Görsel ifadelerde *yaşlılara yardım etme, el öpme, selamlaşma ve büyüklere saygı* görselleri ortak olarak ön plana çıkmıştır. Öğrencilerin saygı değerine ilişkin yazılı görüşlerinden bazı örneklerle aşağıda yer verilmiştir:

Saygı, insanların birbirlerine duydukları güven, değer, hürmettir. Yani bizim pek yapamadığımız davranış diyebilir...saygılı insanlar ise toplumda en üst seviyede olan kişilerdir. Bunlar hep sevilen, sayılan kişilerdir. Saygı beraberinde sevgiyi, hoşgörüyü getirir. [TR6K24]

Saygı mecburi olan bir şeydir. Saygılı olmazsak toplumda hor görülürüz herkes bizi dışlar. [TR7E18]

Saygı hayatımızın en önemli yeridir. Terbiyemizi ve ahlakımızı düzenleştirebilir. İlk önce saygımızı annemiz ve babamıza göstermeliyiz. Saygımızı kendimize tutmazsak kimse bize saygısını göstermez. [IQ7E26]

Saygı insanların mutlu ve huzurlu yaşamaları için en önemli hususlardan biridir. Eğer saygı olmazsa sevgide olmayıp savaşlar başlar. Buda birçok soruna neden olur. [SA6K65]

Tablo 8.
Bilimsellik Temasında Ön Plana Çıkan Kavramlar

Kategoriler	Yazılı ifadeler			Σ	Görsel ifadeler			Σ
	TR	IQ	SA		TR	IQ	SA	
1 Tanım	35	9	16	60				
2 Din	-	5	1	6				
3 Eylem	24	5	6	35	4	3	3	10
4 Sonuç	18	10	17	45	19	2	21	42
5 Sembol	8	3	9	20	11	2	10	23
Σ	85	32	49	166	34	7	34	75
<i>Ön plana çıkan kavramlar</i>								
Tanım	Yazılı	<i>TR: yarar sağlayan (2), eskiden yeniyi getirme (1), hayatı kolaylaştırma (3), bilim (5), buluş (3), icat (2), okuma (4), doğrular (1), sanat (1), hayata bakış açısı (1), alet kullanma (1), ilerleme/gelişme (4), önemli unsur (1), en önemli etki (2), bilginin ışığı (1), hayata bakış açısı (1), her şeyin başı (1), cehalet (1)</i>						
		<i>IQ: okuma (3), hayatın ışığı (1), cehalet (1), tabanca (1), ilerleme/gelişme (1), önemli unsur (1), faydalı/kolaylık (1)</i>						
Eylem	Yazılı	<i>SA: icat (4), alet kullanma (1), ilerleme/gelişme (2), faydalı/kolaylık (3), doğal araştırma (1), yanlışsız kılavuz (1), gerçeği arama (1), doğruluğun yolu (1), zorluk (1), tutsak olmama (1)</i>						
		<i>TR: bilgili insan (4), hayal gücü (2), düşünme (6), tutarlı hareket (1), bilinçli hareket (1), doğruyu arama (1), doğru düşünme (1), doğru karar verme (1), görerek (1), çalışma (4), olduğu gibi anlatma (1), hakları kullanma (1)</i>						
		<i>IQ: çalışma (3), plan (1), kabiliyet (1)</i>						
Eylem	Görsel	<i>SA: çalışma (2), düşünme (3), sorgulama (1)</i>						
		<i>TR: kitap okuma (1), güneşi inceleme (1), deney yapma (2)</i>						
		<i>IQ: kitap okuma (1), güneşi inceleme (1), deney yapma (1)</i>						
Din	Yazılı	<i>SA: deney yapma (2), matematiksel işlemler (1)</i>						
		<i>TR: --</i>						
		<i>IQ: dini örnekler (3), hadis (2)</i>						
Sonuç	Yazılı	<i>SA: dini örnekler (1)</i>						
		<i>TR: mikrop (1), teknoloji (3), yol gösterici (1), telefon (3), araba (1), şöret (1), kalkınma (1), kitap (2), haberleşme (1), bilgisayar (1), sağlık (1), mikroskop (1), teknik gelişme (1)</i>						
		<i>IQ: teknoloji (2), düzenli hayat (6), güçlü ekonomi (1), ihtiyacı olmamak (1)</i>						
Sonuç	Görsel	<i>SA: teknoloji (3), yol gösterici (1), örneklerle açıklama (3), elektrik (2), ampul (3), bing-bang (1), yenilik (1), deney (2), ölçme (1)</i>						
		<i>TR: bilgisayar (3), mercek (3), telefon (2), anten (2), dünya (2), araba (1), bisiklet (1), uçak (1), elektrik devresi (1), akciğer (1), teleskop (1), yaprak (1)</i>						
		<i>IQ: uçak (1), gemi (1)</i>						
Sembol	Yazılı	<i>SA: bilgisayar (3), telefon (2), anten (1), dünya (1), araba (2), teleskop (1), gemi (1), ilkel-modern giyim (1), televizyon (3), radyo (2), roket (1), fabrika (1), hesap makinesi (2)</i>						
		<i>TR: Newton (1), bilim adamı (4), Edison (1), Atatürk (2)</i>						
		<i>IQ: Yunus ermenin şiiri (1), Einstein (2)</i>						
Sembol	Görsel	<i>SA: Newton (1), bilim adamı (2), Galileo (1), Edison (3), Atatürk (1), Pasteur (1)</i>						
		<i>TR: Edison (1), bilim adamı (3), ampul/mum (3), laboratuvar (2), deney tüpü (1), elmanın düşmesi (1)</i>						
		<i>IQ: bilim adamı (1), medrese (1)</i>						
<i>SA: bilim adamı (1), ampul/mum (4), laboratuvar (4)</i>								

Öğrencilerin saygı değerine ilişkin görsel ifadelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

[SA7K92]

[TR7E20]

[IQ7E26]

Bilimsellik Temasına İlişkin Bulgular

Bilimsellik temasına ilişkin çalışma grubu öğrencilerinin yazılı ve görsel ifadelerinde ön plana çıkan kavramlara ilişkin bulgulara Tablo 8'de yer verilmiştir.

Tablo 8 incelendiğinde bilimsellik teması altında toplam kavramların, yazılı ifadelerde en fazla tanım ve sonuç, görsel ifadelerde ise sonuç ve sembol kategorilerinde toplandığı görülmektedir. Bununla birlikte din kategorisi ile ilgili Türkiye'de öğrenim gören öğrencilerin yazılı metinlerinde kavramlar

bulunmamıştır. Genel olarak yazılı ifadelerde tanım kategorisi arında *ilerleme/gelişme, okuma ve faydalı/kolaylık*; sonuç kategorisi altında *teknoloji* kavramı oluşurken, görsel ifadelerde sonuç kategorisi altında *bilgisayar, telefon, anten, dünya, uçak, gemi*; sembol kategorisi altında *bilim adamı, ampul/mum, laboratuvar* kavramları ortak oluşmuştur. Öğrencilerin bilimsellik değerine ilişkin yazılı görüşlerinden bazı örneklerle aşağıda yer verilmiştir:

Bilim yol gösterici, ilerlememizi sağlayan yoldur. Bilimsellik ülkemizde pek çok şeyi kolaylaştırmış. İnsanların tek başlarına yapamadıkları şeyleri teknoloji ile daha kolay yapmamızı sağlamıştır. [TR8K1]

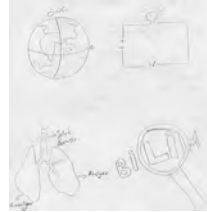
Hayatımızın daha kolay ve rahat bir şekilde geçmesini bu ilerleyen ilim ve teknolojiye borçluyuz. İnsanların bir toplumda yardımlaşarak ve düzgün bir şekilde yaptıkları planlı ve ilimli işler olarak tanımlanır. [IQ7E28]

Allah insanı yarattı ve ona ilim verdi ve biz biliyoruz Hz. Muhammet (SAV) ilime çok önem verirdi. Bedir savaşında kâfirleri esir yaparken onlara söyledi: kim okuma ve yazma bilirse on tane Müslümanlardan öğretsin... [IQ6E29]

İnsanların ve toplumların hayatında gerçek yol gösterici, en yanlışsız kılavuz bilim oluyor. Bilim yalnızca gerçeği arar ve ona değer verir. [SA7K58]

Öğrencilerin bilimsellik değerine ilişkin görsel ifadelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

[TR8K13]

[SA6E58]

[SA7E125]

[IQ6E29]

Özgürlük Temasına İlişkin Bulgular

Özgürlük temasına ilişkin çalışma grubu öğrencilerinin yazılı ve görsel ifadelerinde ön plana çıkan kavramlara ilişkin bulgulara Tablo 9'de yer verilmiştir.

Tablo 9.
Özgürlük Temasında Ön Plana Çıkan Kavramlar

Kategoriler	Yazılı ifadeler				Görsel ifadeler			
	TR	IQ	SA	Σ	TR	IQ	SA	Σ
1 Tanım	70	9	56	135				
3 Eylem	40	2	29	71	9	1	5	15
4 Sonuç	3	4	8	15	6	-	2	8
5 Sembol	23	5	5	33	18	6	21	45
Σ	136	20	98	254	33	7	28	68
<i>Ön plana çıkan kavramlar</i>								
Tanım	Yazılı	TR: bağımsızlık (9), en güzel varlık (1), serbestlik (düşünce ve davranışta) (7), istediğin her şeyi yapma hakkı (7), haklar(insani-doğal) (6), hür olma (2), girişimcilik (1), hayatı sevme (2), nimet (1), emir altında olmama (2), kısıtlamama (6), vazgeçilmez kavram (1), her şeyi yapmak değil (2), hesap vermeme (1), kurtulma (2), yasakların kalkması (4), zorlamama (3), para (1), kendi irade (5), düşünme (5), sorumluluk (1), hürriyet (1) IQ: serbestlik (düşünce ve davranışta) (2), hür olma (1), insanın hayatı (2), hesanat (1), değerli varlık (2), güzel duygu (1) SA: mecbur (1), bağımsızlık (5), istediğin her şeyi yapma hakkı (5), haklar(insani-doğal) (6), hür olma (7), değerli varlık (4), en iyi hediye (1), hürriyet (1), vazgeçilmez (1), tercih yapma (3), korkusuz (3), hayalleri gerçekleştirilebilir (2), zincire bağlanmama (1), şarta bağlı kalmama (1), aklın görevi (1), baskı/zorlama (4), engellenme/susturulma (6), yasakların kalkması (4)						
		Yazılı	TR: kendine güven (1), okuma (1), bilim, sanat, edebiyat (1), zarar vermeden istediğini yapma (8), duygu ve düşünceleri açıklama (7), istediği gibi hareket etme (4), istediği gibi konuşma (3), karar verme (2), kendini savunma (1), geliştiği güzel davranış (1), rahatça hareket (1), istediğin yere gitme (1), rahatsız etmeme (1), sınırları aşmama (2), toplum düzenini bozmama (1), müziği sonuna kadar açmama (2), yasalara uyma (2), kendine yön verme (1) IQ: okuma (1), çalışma (1) SA: duygu ve düşünceleri açıklama (5), kendi kendini yönetme (1), istediği gibi hareket etme (5), istediği gibi konuşma (4), karar verme (5), kendini savunma (4), kurallara karşı gelmeme (1), kendi yönümüzü çizme (1), rahatça hareket (2), istediğin yere gitme (1)					
Eylem	Görsel		TR: serbestlik (kollarını her iki yana açmış insan) (7), oyun oynayan çocuklar (2) IQ: yazmak/kalem (1) SA: serbestlik (kollarını her iki yana açmış insan) (1), yazmak/kalem (2), keleşbeği serbest bırakma (1), kuşun uçuşmasını engelleyen el (1)					
		Yazılı	TR: mutluluk (2), kölelik (1) IQ: başarı (1), faydalı olma (1), aydınlık gelecek (2) SA: mutluluk (3), ilerleme (1), huzur (1), kölelik (1), saygı (2)					
Sonuç	Görsel		TR: gülen insan (6) IQ: -- SA: gülen güneş (2)					
		Yazılı	TR: -- IQ: kuş-kafes (4), hapishane (1) SA: kuş-kafes (3), gökyüzü (1), Atatürk (1)					
Sembol	Görsel		TR: kuşlar (4), doğa (3), bayrak (Türk bayrağı) (2), hapishane (2), kitap (2), özgürlük simgesi (1), uçurtma (1), kafes ve kuş (1), kalem (1), okul (1) IQ: kuşlar (1), kitap (1), kafes ve kuş (2), mumun yanması (1), zincir kırmak (1) SA: kuşlar (9), doğa (4), hapishane (1), kitap (1), kafes ve kuş (4), keleşbeği (1), zincire bağlı eller (1)					

Tablo 9 incelendiğinde özgürlük teması ile ilgili olarak kavramların yazılı ifadelerde tanım ve eylem kategorileri arlında, görsel ifadelerde sembol kategorisi altında toplandığı görülmektedir. Din kategorisi ile ilgili tüm ülkelerde yazılı ifadelerde kavramlar oluşmamıştır. Genel olarak tüm ülkelerde oluşan kavramlar incelendiğinde; yazılı ifadelerde tanım kategorisi altında *bağımsızlık, serbestlik (düşünce ve davranışta), istediğin her şeyi yapma hakkı, hür olma, haklar(insani-doğal), yasakların kalkması ve en güzel varlık*; eylem kategorisi altında *okuma, istediği gibi hareket etme, istediği gibi konuşma, duygu ve düşünceleri açıklama ve kendini savunma* kavramları ortak oluşmuştur. Görsel ifadeler incelendiğinde ise sembol kategorisi altında *kuşlar, kitap, doğa, hapishane, kafes ve kuş* figürleri işlenmiştir. Öğrencilerin özgürlük değerine ilişkin yazılı görüşlerinden bazı örnekler aşağıda yer verilmiştir:

Özgürlük; insanların çevresindekilere zarar vermeden her şeyi yapabilmesidir. Ama her aklına eseni yapamaz.

Ben özgürüm diye müziği sonuna kadar açıp arkadaşlarını evine çağırıp çevreyi rahatsız edemez. Yani her insan özgürdür, özgürlüğünü kısıtlayana kadar. [TR8K1]

Özgürlük insanın hayatıdır. Özgürlük insanın fikrini açıklar korkmadan çünkü o fikirlere bir kimseye acı vermez. Dinine ve şerefine zarar vermez. O yüzden özgürlük insanın kerametidir. [IQ6E17]

Özgürlük serbest kalmak yada hür olma manası verir. [IQ7E18]

Özgürlük bağlı ve bağımlı olmama engellenmiş ve zorlanmış olmama halini dile getirir. İnsanın kendi kararını kendi işlemine ve düşüncesine göre belirlemesi, sokaklarda yürürken yüzünü örtmeden serbest bir şekilde dolaşması, dolaşırken etrafındaki kişilere korku dolu gözlerle değil rahat sevgi dolu gözlerle bakması. İşte bunlar özgürlük. [SA8K8]

Öğrencilerin özgürlük değerine ilişkin görsel ifadelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

[TR7E12]

[IQ6E17]

[SA6E59]

[TR8E10]

[IQ6E18]

Dürüstlük Temasına İlişkin Bulgular

Dürüstlük temasına ilişkin çalışma grubu öğrencilerinin yazılı ve görsel ifadelerinde ön plana çıkan kavramlara ilişkin bulgulara Tablo 10'de yer verilmiştir.

Tablo 10 da dürüstlük teması altında yer alan kavramlar incelendiğinde yazılı ifadelerde sırasıyla eylem, tanım ve sonuç kategorileri, görsel ifadelerde ise eylem kategorisi altında kavramların yo-

Tablo 10.
Dürüstlük Temasında Ön Plana Çıkan Kavramlar

Kategoriler	Yazılı ifadeler				Görsel ifadeler			
	TR	IQ	SA	Σ	TR	IQ	SA	Σ
1 Tanım	32	12	18	62				
2 Din	5	10	6	21				
3 Eylem	65	10	26	101	20	3	18	41
4 Sonuç	31	9	21	61	1	-	2	3
5 Sembol	5	-	-	5	-	-	-	-
Σ	138	41	71	250	21	3	20	44
<i>Ön plana çıkan kavramlar</i>								
Tanım	Yazılı	TR: önemli kavram (4), zor (2), insanlık (1), en önemli konu (2), doğruluk (15), kendini bilme (1), hata (1), güzel bir şey (1), doğru yol/davranış (3), her yerde (2) IQ: yaş (1), adalet (2), doğru yol/davranış (1), sağlam temel (2), düz olma (3), her yerde (3) SA: doğru yol/davranış (10), iyi huy (2), karşılıksız (1), önemli kavram (1), zor (1), davranış (1), hoşgörü (1), ruh ve beden kardeşliği (1)						
		Yazılı	TR: açık sözlü olma (7), hırsızlık yapmama (6), sözünde durma (3), saygılı olma (2), terbiyeli olma (1), çevreye karşı duyarlı olma (2), her şeyi olduğu gibi söyleme (2), sözünde-davranışında doğru olma (9), yanlış davranış (1), hak hukuk bilme (1), cüzdan verme (5), temizlik (2), emanet (2), ihanet (2), yalan/dolan (2), kendine karşı dürüstlük (1), yalan söylememe (17) IQ: temizlik (1), ihanet (1), yalan söylememe (8) SA: kandırmama (1), iki yüzlü (2), insanları kırmama (1), sorumluluk alma (2), küslük/dargınlık (1), beyaz yalanlar (1), kendin olabilmek (3), samimiyet (1), yalan söylememe (14)					
Eylem	Görsel		TR: yalan söylememe (7), iyilik yapma (düşen cüzdanı verme, yaşlılara yardım...) (7), sahtekârlık yapmama (terazi) (3), çevreye karşı duyarlı olma (1), ders çalışma (2) IQ: sahtekârlık yapmama (terazi) (2), ders çalışma (1) SA: yalan söylememe (8), iyilik yapma (düşen cüzdanı verme, yaşlılara yardım...) (3), sahtekârlık yapmama (terazi) (2), yardımlaşma (5)					
		Yazılı	TR: iyilik yapma (4), dini örnekler verme (1) IQ: Allah'a karşı dürüstlük (1), dini örnekler verme (4), ahlak merkezi (1), peygamberi örnek alma (4) SA: iyilik yapma (1), dini örnekler verme (3), vicdani (1), peygamberi örnek alma (1)					
Sonuç	Yazılı		TR: sevgi (2), saygı (5), en iyi dost/en sadık arkadaş (2), pişman olma (3), mutluluk (2), hoş karşılanma (1), sevilir-sayılır (5), kazanma (1), güven sağlama (8), inanılır olma (2) IQ: sevgi (2), saygı (1), güven (1), mutluluk (2), iyi gelecek (2), zihinsel rahatlık (1) SA: sevgi (3), saygı (2), en iyi dost/en sadık arkadaş (2), güven (5), mutluluk (1), huzurlu olma (2), dışlanmama (1), başarı (1), hayatı kolaylaştırma (1), akıllı (1), uslu (1), zihinsel rahatlık (1)					
		Görsel	TR: saygı (1) IQ: -- SA: saygı (1), toplumun dışlaması (1)					
Sembol	Yazılı		TR: ailede başlar (2), çevre (2), Atatürk (1) IQ: -- SA: --					

ğunlaştığı görülmektedir. Bununla birlikte yazılı ifadelerde sembol kategorisi altında Irak ve Suudi Arabistan'da öğrenim gören öğrencilerin kavramları oluşmazken, görsel ifadelerde sadece eylem ve sonuç kategorileri altında kavramlar toplanmıştır. Genel olarak oluşan tüm kavramlar yazılı ifadelerde eylem kategorisi altında *yalan söylememe, ihanet kavramları; tanım kategorisi altında doğru yol/davranış, önemli kavram, her yerde kavramları*; sonuç kategorisi altında *sevgi, saygı, zihinsel rahatlık, mutluluk, en iyi dost/en sadık arkadaş ve güven* kavramları ortak oluşmuştur. Bununla birlikte görsel ifadelerde ise eylem kategorisi altında *yalan söylememe, iyilik yapma (düşen cüzdanı verme, yaşlılara yardım...), sahtekârlık yapmama ve ders çalışma* kavramları yer almaktadır. Öğrencilerin dürüstlük değerine ilişkin yazılı görüşlerinden bazı örnekler aşağıda yer verilmiştir:

Dürüstlük demek; bir insanın karşısındakine saygısı demektir. Bir insan karşısındakine doğru olan şeyleri söylemelidir. [TR6K9]

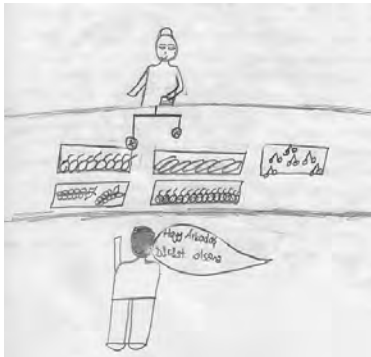
İnsanlık ve insanlar arasında olan arkadaşlık ve ilişkiler doğruluk ve dürüstlük üzerine kurulmuş sağlam bir temeldir. Dürüstlüğü ilke edinmek aynı zamanda imani bir zorunluluktur. [IQ7E2]

Dürüst, akıllı, uslu, saygılı ve hoşgörülü insanlara derler. Dürüstlük ise her insanda bulunması gereken en önemli en güzel ve en iyi davranıştır. [SA8K104]

Herkes yalan söylemekten kaçınmalıdır. Yalan söylemek doğru bir davranış değildir. Toplumdaki herkes birbirine karşı dürüst olursa ne küskünlük ne dargınlık kalır. [SA7K127]

Öğrencilerin dürüstlük değerine ilişkin görsel ifadelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

[TR8K14]

[SA8K19]

[IQ7E2]

Sevgi Temasına İlişkin Bulgular

Sevgi temasına ilişkin çalışma grubu öğrencilerinin yazılı ve görsel ifadelerinde ön plana çıkan kavramlara ilişkin bulgular Tablo 11'de yer verilmiştir.

Tablo 11 incelendiğinde sevgi teması altında oluşan kavramlar yazılı ifadelerde tanım kategorisi altında, görsel ifadelerde ise sembol ve eylem kategorileri altında toplanmıştır. Irak'ta öğrenim görmekte olan öğrencilerin yazılı ifadelerinde din kategorisi ile ilgili kavramların yoğunlaştığı görülmektedir. Genel olarak; Türkiye, Irak ve Suudi Arabistan'da öğrenim gören öğrenciler arasında yazılı ifadelerde tanım kategorisi altında *bağlılık, hayat, ihtiyaç, önemli, insana has, duygu* kavramları; görsel ifadelerde ise sembol kategorisi altında *kalp ve çiçek* kavramlarının; eylem kategorisi altında ise *erkek-kızın beraber gezmesi ve iyilik yapma (hediye alma)* kavramları ortak oluşmuştur. Öğrencilerin sevgi değerine ilişkin yazılı görüşlerinden bazı örnekler aşağıda yer verilmiştir:

Sevgi bağlılık duygusudur ve sevmesidir. İnsanın sevgisi insanların bir biriyle kaynaşmasıdır ve sevdiği kişiye önem vermesidir. [TR6K19]

Sevgi insanların içine aşılınmış bir duygudur. Sevgide kin ve nefret olmaz. Çünkü dünyayı döndüren sevgidir. Sevgi olmazsa arkadaşlık, dostluk olmazdı. Çünkü sevgi her şeyin başıdır. [TR8K1]

Sevgi insanlar arasında bir köprü gibidir ve köprü kalpten kalbe, barış, sevgi, beraberlikle oluşturulan bir köprüdür. Sevgi insanlara yaşamayı, birliği öğretir, bir toplumda sevgi olmadıkça o toplum ayakta duramaz... [IQ7E16]

Sevgi bir insanın başka bir insana duyduğu duygu, düşünce, ilgi, güzel hislerdir. Sevginin ölçüsü bazılarına göre az, bazılarına göre çoktur...sevgi genellikle iki kişi arası yaşanan bir ilişkidir. Ama şunu hiç unutmayın ki

sevgi olmazsa dünya bile olmaz. [SA6E85]

Öğrencilerin sevgi değerine ilişkin görsel ifadelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

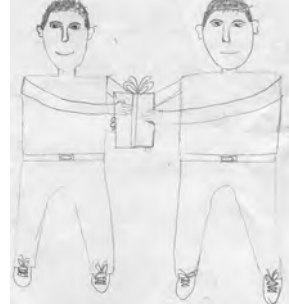
[TR6K5]

[SA6E84]

[IQ7E16]

[TR7E8]

[SA7K116]

Tablo 11.
Sevgi Temasında Ön Plana Çıkan Kavramlar

Kategoriler	Yazılı ifadeler				Görsel ifadeler				
	TR	IQ	SA	Σ	TR	IQ	SA	Σ	
1 Tanım	63	8	33	104					
2 Din	3	14	6	23					
3 Eylem	30	1	18	49	13	1	12	26	
4 Sonuç	26	1	10	37	5	-	8	13	
5 Sembol	12	10	10	32	15	4	14	33	
	Σ	134	34	77	245	33	5	34	72
Ön plana çıkan kavramlar									
Tanım	Yazılı	TR: her şeyin başı (1), bağıllık (8), aşk (4), dostluk (4), arkadaşlık (6), dürüstlük (1), hayat (1), duygular (2), önemli (4), insanlık (1), zor (1), doğa (5), yaşama sevinci (1), çok güzel duygu (8), tutsaklık (1), beslenen bir şey (1), zorla olmayan (1), emek (2), ihtiyaç (2), değerli (1), soyut kavram (1), insanın doğasında (1), umut (1), önemseme (doğa, insan, hayvan) (5) IQ: bağıllık (1), hayat (2), barış (4), temel (1) SA: bağıllık (1), aşk (2), barış (1), duygular (6), muhteşem bir şey (2), temel ihtiyaç (3), kutsal ilaç (1), soyut (1), düşünce (1), güzel hisler (3), önemli (2), karşılıksız (4), anlayış (2), hayatın tadı (2), insana has (1), cesaret (1)							
	Yazılı	TR: saygı (6), çiçek alma (1), şefkatle yaklaşma (1), sorumluluk (1), paylaşma (2), içinden geldiği gibi davranma (1), çiçek büyütme (2), bencillik (1), katlanma (1), özlem (2), unutmama (1), ilgili olma (1), fedakârlık (1), ayrı kalma (3), hasret (1), anlaşma (2), hoşgörü (3) IQ: beraberlik (1) SA: saygı (1), hediye alma (1), hoşlanma (3), sorumluluk (1), gülümseme (2), paylaşma (2), ilgili olma (3), fedakârlık (3), özgüven (1), hoşgörü (1)							
Eylem	Görsel	TR: konuşan insanlar (1), kucak açma (2), el ele tutuşma (1), yaşlı birini karşıdan karşıya geçirme (1), doğayı sevmek (4), iyilik yapma (hediye alma) (2), erkek ve kızın beraber gezmesi (1), çiçekleri sulama (1) IQ: iyilik yapma (hediye alma) (1) SA: iyilik yapma (hediye alma) (3), erkek ve kızın beraber gezmesi (3), anne babanın çocuğunu sevmesi (4), ailenin birlikte yemek yemesi (1), hayvan sevgisi (1)							
	Yazılı	TR: dini örnek (iyilik) (1), manevi duygu (2) IQ: Allah sevgisi (5), peygamber sevgisi (5), dini örnek (iyilik) (4) SA: dini örnek (iyilik) (4), ruhu besleme (2)							
Sonuç	Yazılı	TR: savaşı (1), mutluluk (6), sevgisiz yaşam düşünülemez (4), dövüş/kavgaya olmaz (1), sorun çözer (1), bağı kuvvetlendirir (3), başarı (1), bilgisizlik (1), kaynaşma (1), kin nefret olmaz (1), problem/sorun (2), kaynaşma (2), yardımlaşma (2) IQ: engelleri aşma (1) SA: mutluluk (4), huzur (3), sevgisiz yaşam düşünülemez (3)							
	Görsel	TR: güler yüzler (3), aşk (1), gülen güneş (1) IQ: -- SA: güler yüzler (6), ağlayan yüz (1), aşk (1)							
Sembol	Yazılı	TR: kuru ağaç (1), evlilik (3), atasözü kullanma (1), köprü (1), aile (6) IQ: Mevlana'nın şiiiri (2), atasözü kullanma (1), köprü (1), aile (4), kalp (2) SA: kalp (2), vatan sevgisi (1), anahtar (1), sanat (1), aile (5)							
	Görsel	TR: meyve veren ağaç (1), anne ve bebek (7), arkadaşlık (5), çiçek (2), evlilik (1), kalp (2) IQ: çiçek (1), kalp (2), kelebek (1) SA: anne ve bebek (2), çiçek (4), kalp (5), ağaçtaki kuşlar (1), eros (aşk tanrısı) (1), doğa (1)							

Sorumluluk Temasına İlişkin Bulgular

Sorumluluk temasına ilişkin çalışma grubu öğrencilerinin yazılı ve görsel ifadelerinde ön plana çıkan kavramlara ilişkin bulgulara Tablo 12'de yer verilmiştir.

Tablo 12 incelendiğinde sorumluluk duygusu ile ilgili oluşan kavramların yazılı ifadelerde en fazla sayıda tanım kategorisinde, görsel ifadelerde ise eylem kategorisinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yazılı ifadelerde sadece din kategorisi altında Irak'da öğrenim gören öğrencilerin, görsel ifadelerde ise sembol kategorisi altında Suudi Arabistan'da öğrenim gören öğrencilerin kavramla-

rı yer almıştır. Genel olarak yazılı ifadelerde tanım kategorisinde *yapılması zorunlu görev, zorluk, ödev, vazife/iş ve insanın karakteri/benliği* kavramları; görsel ifadelerde eylem kategorisinde de *ders çalışma, kendi başına bir işi yapabilme, öğretmenin ders anlatması ve çevreyi temiz tutma* kavramları ortak oluşmuştur. Öğrencilerin sorumluluk değerine ilişkin yazılı görüşlerinden bazı örnekler aşağıda yer verilmiştir:

Sorumluluk insanların yapmak zorunda olduğu görevdir. Ama aslında çok önemsenmesi gerekir. Bir insan bir kişiye hakkında sorumluluk veriyorsa o şey hakkında sorumluluğumuzu koruyup ona sahip çık-

Tablo 12.
Sorumluluk Temasında Ön Plana Çıkan Kavramlar

Kategoriler	Yazılı ifadeler			Σ	Görsel ifadeler			Σ	
	TR	IQ	SA		TR	IQ	SA		
1 Tanım	56	11	66	133					
2 Din	-	5	-	5					
3 Eylem	25	8	17	50	19	3	27	49	
4 Sonuç	8	-	8	16	-	-	1	1	
5 Sembol	2	2	-	4	1	-	1	2	
	Σ	91	26	91	208	20	3	29	52
<i>Ön plana çıkan kavramlar</i>									
Tanım	Yazılı	TR: yapılması zorunlu görev (9), önemsenmesi gereken görev (4), insanın karakteri/benliği (3), yapılabileceklerin bilincinde olma (2), vazife/iş (6), ödev (3), zorluk (2), bütün insanların sorumluluğu (8), önemli (8), olgunlaştırma (1), iyi evlat (2), gereklilik (3), kendine güven (2), engel (1), hayatın her aşamasında (2) IQ: vazife/iş (5), ödev (2), rahatını kaçırma (1), farklı yetenek (1), en iyi şekilde yapma (1), zorluk (1) SA: yapılması zorunlu görev (10), insanın karakteri/benliği (2), vazife/iş (6), zorluk (3), bütün insanların sorumluluğu 11, her yaşta (5), önemli (4), hayatın her alanında (4), istekli olma (2), hak (2), karakter ögesi (2), mesuliyet (3), kişiye göre değişen (2)							
	Yazılı	TR: emanet (1), istekli yerine getirme (8), Aileye sorumluluk (2), ders çalışma (2), kanunları çiğnememe (1), askere gitme (1), vergi verme (1), üzerine düşünme (1), yardımlaşma (1), kendini ifade etme (1), kardeşlere iyi bakma (1), OKS ye hazırlanma (1), yemeği yaktama (1), okula gitme (1), babanın evi geçirdirmesi (1) IQ: öğretmek (2), tedavi etmek (2), Aileye sorumluluk (2), suçluları tutma (1), sınıfı geçme (1) SA: saygılı olma (2), dürüstlük (1), hoşgörü (1), hesap verme (1), zamanında yapma (7), duyarız davranma (1)							
Eylem	Görsel	TR: ders çalışma (6), birinin görev vermesi (3), çevreyi temiz tutma (3), kendi başına bir işi yapabilme (2), dilencilik yapma (1), giyim kurallarına uyma (1), sorumluluk sahibi insanlar (2), OKS ye çalışma (1) IQ: öğretmenin ders anlatması (2), ağabeyinin kardeşine yardımı (1) SA: ders çalışma (6), çevreyi temiz tutma (2), kendi başına bir işi yapabilme (1), öğretmenin ders anlatması (1), ağabeyinin kardeşine yardımı (1), sorumluluk sahibi insanlar (1), yatak düzeltme (5), okula gitme (1), odanın düzenli olması (6), fırıncının ekmek yapması (1), çiçek sulama (1), babanın çalışması (1)							
	Yazılı	TR: -- IQ: Allah'ın verdiği ubudiyet (1), hadis ile açıklama (2), dünya ve ahiret sorumluluğu (2) SA: --							
Sonuç	Yazılı	TR: ülkenin kalkınması (1), dışlanma (1), bencillik (2), yadırganma (1), geçimini sağlayamama (1), başarı (1), sözünü yerine getirememesi (1) IQ: -- SA: mutlu olma (2), düzene girme (4), sorunları aşma (1), uygar toplum (1)							
	Görsel	TR: -- IQ: -- SA: gülen dünya (1)							
Sembol	Yazılı	TR: anne-baba (2) IQ: anne-baba (1), çiftçi (1) SA: --							
	Görsel	TR: terazi (1) IQ: -- SA: dünyayı tutan eller (1)							

malıyız. Eğer ona sahip çıkmazsak bir daha o kişiye veya o sizde olabilirsiniz fark etmez güven duymazlar. [TR6K6]

Sorumluluk yani vazife, iş senin üzerinde olan işler ve ödevler. Kainatta herkes sorumludur... sorumluluk insanın rahatını kaçırrır. [IQ8E22]

Sorumluluk kişinin kendine ve başkalarına karşı yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerini zamanında yerine getirmesi zorunluluğudur. Sorumluluk karakterlerin en önemlisi öğelerinden biridir. [SA6E69]

Belli bir yaştan sonra insanın zorunlu görevleridir. Bu görevlerin genel ismi sorumluluktur. Buna örnek olarak 6 yaş ve üzeri odamı toplam, kardeşine bak, ödevlerini yap vb. şeylerdir. [SA8E20]

Öğrencilerin sorumluluk değerine ilişkin görsel ifadelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

[TR8K11]

[IQ8E22]

[SA7E109]

[SA7E131]

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Farklı ülkelerdeki Türk okullarında öğrenim gören öğrencilerin 9 değer hakkındaki algıları genel olarak incelendiğinde *yardımsızlık*, *vatanseverlik*, *sorumluluk* değerlerinde en fazla kavramın oluştuğu görülürken, *bilimsellik* değerine ilişkin kavram sayısı en az düzeyde kalmıştır. Ayrıca kategori boyutunda *tanım* kategorisinde en fazla kavram, *din* kategorisinde ise en az kavram yer almıştır. Ülke bazında Türkiye ve Suudi Arabistan'da öğrenim gören öğrencilerin yazılı ifadelerinde paralel olarak

en fazla *tanım* en az ise *din* kategorisinde kavramlar yoğunlaşırken, Irak'ta en fazla *tanım* en az ise *sembol* kategorilerinde kavramlar yoğunlaşmıştır. Ancak *din* kategorisinde ön plana çıkan kavramlar Irak'ta öğrenim gören öğrencilerde diğer öğrencilere göre her bir değerinde daha fazladır. Ülkelerde öğrenim gören öğrencilerin görsel ifadelerinde ise *barış* en fazla vurgu yapılan, *dürüstlük*, *sorumluluk*, *saygı* en az vurgu yapılan değerlerdir. Kategori boyutunda incelendiğinde ise *eylem* kategorisinde en fazla, *sonuç* kategorisinde ise en az kavram oluşmuştur.

Değerler ile ilgili olarak her bir ülkede öğrenim gören öğrencilerin algılarına aşağıda ayrı ayrı yer verilmiştir.

Barış kavramı öğrencilerin yazılı ifadelerinde savaş, uzlaşma, kardeşlik, özgürlük ve sevgi kavramları ile tanımlanmıştır. Bununla birlikte eylem boyutuyla ilgili olarak kavga etmeme, küsme, birlik-beraberlik dayanışma; görsel ifadelerde ise konuşarak anlaşma ve çiçek verme örneklerine yer verilmiştir. Ayrıca Suudi Arabistan'da öğrenim gören öğrencilerin diğer ülkelerden farklı olarak askerler ve savaşan insanlar (silah) ile birlikte barışın sonucunda ölü askerleri resmederek barışı açıklama yoluna gittikleri belirlenmiştir. Buna rağmen, Irak'ta öğrenim gören öğrenciler *din* kategorisi ile ilgili olarak dini ifadeleri ağırlıklı kullanarak barışı açıklamışlardır. Genel olarak barışın sonucunda mutluluk, huzur, saygı, başarı ve dostluk vurguları yapılmıştır. Sembol olarak ise Türkiye ve Suudi Arabistan da öğrenim gören öğrenciler Atatürk'ün "Yurtta Barış, Dünyada Barış" sözünü ortak kullanmışlardır.

Vatanseverlik değeri tanımlanırken vatan, karşılıksız sevgi, millet, doğduğu büyüdüğü toprak ve ulu sevgi kavramları ön plana çıkmıştır. Öğrencilerin bunu eyleme dökerken yazılı ifadelerde koruma/savaşma, canı pahasına sevmeye, askerlik yapma ve insanları sevmeye; görsel ifadelerde ise asker ve savaş durumu resmederek örneklemiştir. Öğrenciler vatanseverliği savaşma ve canını verme olarak ifade etmektedirler. Sembol olarak ise Türkiye ve Suudi Arabistan da öğrenim gören öğrenciler Atatürk, Çanakkale savaşı, Türkiye bayrağı, Türkiye haritası ve Atatürk'ün "Ne Mutlu Türküm Diyene" sözü ortak oluşmuştur. Irak'ta öğrenim gören öğrenciler ise Türkiye haritası ile birlikte Irak bayrağı ve haritasına da vurgu yapmışlardır.

Yardımsızlık teması tanımlanırken yardım/imece, ihtiyaç (maddi-manevi), insani görev ve merhamet kavramları ile özdeşleştirilmiştir. Ayrıca Türkiye ve Suudi Arabistan'da öğrenim gören öğrencilerin zorunluluk kavramını kullanmışlardır. Eylem

olarak ise yazılı ifadelerde sevgi, saygı (yaşlılara), paylaşma, dilencilere para verme, hayvanlara yardım vurgu yapılırken, görsel ifadelerde ise yaşlılara/özürlülere yardım ve paylaşıma (bilgi, iş...) resmedilmiştir. Her bir ülkede din kategorisinde dini örnekler (sevap) vererek yardımseverliği açıkladıkları görülürken, Irak ve Suudi Arabistan'da öğrenim gören öğrencilerin buna ek olarak hadis ile açıklama yolunu da kullanmışlardır. Bu durum inançlı olmanın da yardımseverlik için gerekli olan unsurlardan biri olarak nitelendirildiğini göstermektedir. Yardımseverliğin sonucunda ise mutluluk, güven ve rahatlama kavramları ön plana çıkmaktadır. Sembol olarak ise Türkiye ve Suudi Arabistan'da öğrenim gören öğrencilerin Türk kültürü ve Türk Kızılay'ını figürleri ile yardımseverlik değeri açıklanmaya çalışmışlardır.

Saygı değeri sevgi, önemli iyi iş/kavram, terbiye/ahlak kavramları ile tanımlanmıştır. Genel olarak saygı ile sevgi kavramları örtüşürmüştür. Öğrencilerin bunu ise eyleme büyüklere yer verme, el öpme, küçükleri koruma/sevme, yaşlılara yardım etme ve büyüklere saygı örnekleriyle dökmüşlerdir. El öpme eylemi ise her bir ülkede yazılı ve görsel ifadelerde özellikle vurgulanmıştır. Türkiye ve Irak'ta öğrenim gören öğrencilerin Allah sevgisi ve dini örneklerle açıklama yoluna gitmişlerdir. Saygı sonucunda ise barış ve huzur, kolaylaştırma, başarı/gelişim ve gülen insan kavramları vurgulanmaktadır. Sembol olarak ise Türkiye ve Suudi Arabistan'da öğrenim gören öğrencilerin Atatürk vurgusu yaptıkları görülürken, her bir ülkede ise anne-baba ve öğretmen kavramları ortak vurgulanmıştır.

Bilimsellik değerine en az vurgu yapılırken yazılı ifadelerde; icat, okuma, ilerleme/gelişim ve faydalı/kolaylık kavramları ile özdeşleşmiştir. Eylem olarak ise çalışma ve düşünme kavramları ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Irak'ta öğrenim gören öğrenciler din kategorisini dini örneklerle ve hadislerle açıklama yoluna gitmişlerdir. Sonuç olarak ise her bir ülkede teknoloji kavramı, görsellerde ise teknolojik ürünler resmedilmiştir. Sembol olarak öğrenciler bilim adamı, ampul, laboratuvar ve çeşitli bilim insanlarını (Newton, Edison, Galileo) kullanarak bilimselliği ifade etmişlerdir. Türkiye ve Suudi Arabistan'da öğrenim gören öğrenciler yine Atatürk'e sembol olarak ortak anlam yüklemişlerdir.

Özgürlük değeri bağımsızlık, istediğin her şeyi yapma hakkı, haklar (insani-doğal), hür olma, serbestlik (düşünce ve davranışta) ve değerli varlık kavramları ile tanımlanmıştır. Bununla birlikte Suudi Arabistan'da öğrenim gören öğrencilerin baskı/zorlama, engellenme/susturulma ve yasakların kalkması kavramları farklı olarak ortaya çıkmıştır.

Bu durum yine çevresel faktörlerin değer kazanımında önemli olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin eylem olarak okuma, istediği gibi hareket etme, istediği gibi konuşma, karar verme, zarar vermeden istediğini yapma ve kendini savunma gibi örneklerle özgürlük değerini açıklamışlardır. Özgürlüğün sonucunda ise mutluluk ve gülen insan vurgulanmaktadır. Sembol olarak öğrenciler; kuşlar, kitap, doğa, kuş-kafes, hapisane ve zinciri kullanmışlardır. Ayrıca bazı resimlerde ise kollarını iki yana açmış insan resmedilmiş ve serbestlik olarak göstermiştir.

Dürüstlük değeri açıklanırken doğru yol/davranış, önemli kavram ve zor kavramları kullanılmıştır. Eylem olarak her bir ülkede yalan söylememe vurgu yapılırken, sadece Türkiye'de öğrenim gören öğrenciler açık sözlü olma, hırsızlık yapmama ve sözünde-davranışında doğru olma biçiminde eyleme yönelik ifadeler kullanmışlardır. Bununla birlikte görsellerde öğrenciler sahtekârlık yapmama anlamında terazi örneğini, iyilik yapma anlamında da düşen cüzdanı verme, yaşlılara yardım konularına yoğunlaşmışlardır. Yine dürüstlük ile ilgili olarak Irak'ta öğrenim gören öğrenciler din kategorisi ile ilgili örnekleri kullanarak açıklama yoluna gitmişlerdir. Genel olarak din kategorisi ile ilgili olarak iyilik yapma vurgulanmıştır. Dürüstlüğün sonucunda sevgi, saygı, mutluluk ve güven sağlanacağı yönünde ortak kavramlar oluşmuştur.

Sorumluluk teması ifade edilirken her bir ülkedeki öğrencilerin vazife/iş, yapılması zorunlu görev, zorluk, insanın karakteri/benliği, bütün insanların sorumluluğu, önemli, hayatın her alanında kavramlarını kullanarak açıklama yoluna gitmişlerdir. Sorumluluk değeri görevi istekli yerine getirme ve yapılması zorunlu görev olarak açıklanmıştır. Burada öğrencilerin başkaları tarafından verilen görevlerin sorumluluk olarak algıladıkları ve sorumluluk ile zorunluluk kavramlarını birbirlerinin yerine kullandıkları söylenebilir. Eylemde ise her bir ülkede farklı örnekler verilerek açıklama yoluna gidilmiştir. Örneğin; Türkiye'de öğrenim gören öğrencilerin ders çalışma, Aileye sorumluluk, okula gitme, OKS ye hazırlanma, istekli yerine getirme örnekleri işlenirken, Irak'ta öğrenim gören öğrencilerin *öğretmenin* ders anlatması, Aileye sorumluluk, tedavi etmek ve sınıfı geçme örnekleri, Suudi Arabistan'da öğrenim gören öğrencilerin ise saygılı olma, hesap verme, zamanında yapma, dürüstlük, ders çalışma, yatak düzeltme ve çevreyi temiz tutma gibi örnekleri vermişlerdir. Din kategorisinde sadece Irak'ta öğrenim gören öğrenciler ile ilgili olarak hadis ile açıklama, dünya ve ahiret sorumluluğu kavramları yer almaktadır.

Sevgi değeri her bir ülkede; bağlılık, aşk, barış, doğa ve duyu kavramları ile ortak açıklanmaya çalışılmıştır. Eylemde ise saygı, paylaşma ve fedakârlık göstererek sevgiyi gösterme yoluna gidildiği görülmüştür. Sevgi değeri doğayı, insanları ve hayvanları önemsemek ve birilerine bağlı kalmak olarak yer almaktadır. Yine Türkiye ve Suudi Arabistan'da öğrenim gören öğrencilerin din kategorisinde iyilik, manevi duyu kavramları ortak oluşurken, Irak'ta öğrenim gören öğrencilerin bunlara ek olarak Allah sevgisi, peygamber sevgisi kavramlarına yoğunlaşmışlardır. Sevginin sonucunda ise mutluluk ve yaşamın düşünülmemesi vurgulanmıştır. Görsellerde ise gülme eylemi resmedilmiştir. Sevginin sembolü olarak öğrencilerin kalp, çiçek ve anne- bebek çizerek sevgi değerini açıklamışlardır.

Sonuç olarak; Türkiye, Irak ve Suudi Arabistan'da öğrenim gören Türk öğrencilerin değerleri algılama durumları bazı durumlarda kavramsal olarak farklılık göstermesine rağmen büyük oranda örtüştüğü görülmüştür. Ancak din kategorisi ile ilgili olarak Irak'ta öğrenim gören öğrencilerin kavramlarında diğer ülkelere nazaran daha bariz oranda arttığı ortaya çıkmıştır. Bu durum çevresel faktörlerin (ailelerin yaşam tarzı, arkadaş ortamı, yaşanılan alanın etkileri, diğer kültürel farklılıklar vb.) değerlerin algılanma durumlarında etkili olduğu göstermektedir. Nitekim çocuklar erken yaşlarda değeri öğrenmeye başlar. Bu durum ailede başlar ve medya, arkadaşlar, bakıcılar, öğretmenler ve iletişim kurduğu toplumun her sürecinde devam eder (Halstead ve Taylor, 2000). Ayrıca Fielder (1967) okulların değerler öğretiminde kuvvetli olmadığını, annelerin öğretmenlerden daha güçlü olduğunu ve sosyal sınıfların okullardan çok öğretici oldukları için okulların değer öğretiminde kuvvetli olmadığını bildirmektedir (akt., Ogletree ve Hawkins, 2001). Ancak Doğanay'a (2006) göre ise "ne zaman değer eğitimi verilmeli" sorusunun yanıtı her zamandır. Küçük yaşlarda kişilik şekillenmesinin temelleri olduğundan, ilk yılların önemi daha büyüktür. Okula gelmeden önceki yıllarda çocukların sorumluluğu daha çok ailede olduğundan, ailenin değerlerin kazandırılmasındaki rolü de doğal olarak artmaktadır.

Yazılı ifadelerde bilimsellik değeri ile ilgili olarak Türkiye ve Suudi Arabistan da öğrenim gören öğrencilerin kavramları en düşük düzeyde kalırken iken Irak'ta öğrenim gören öğrencilerde bu durum barış ve özgürlük değerlerinde oluşmuştur. Görsel ifadelerde ise Irak'ta en fazla saygı ve vatanseverlik, en az dürüstlük ve sorumluluk; Suudi Arabistan da barış değeri en fazla, saygı ve dürüstlük değeri

en az; Türkiye'de ise sorumluluk en az, barış ve vatanseverlik değerlerinde en fazla kavramlar yoğunlaşmıştır. Aslan (2007), ilköğretim okullarında görev yapan sınıf öğretmenleriyle yaptığı çalışma sonuçlarında, en yüksek düzeyde kazandırılan değer "aile birliğine önem verme", en düşük düzeyde kazandırılan değer ise, "sorumluluk" değerinin olduğunu saptanmıştır. Öğretmenlerin görüşlerine göre, ilköğretim basamağındaki öğrencilere temel bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmamasının en önemli nedenleri, öğrenci velilerinin ilgisiz olması, öğrenci sayısının fazla olması ve okulların alt yapı eksiklikleridir. Bununla birlikte Baysal ve Saman (2010), ilköğretim 5.sınıf öğrencilerin programda kazandırılması beklenen ve duyuşsal alanda yer alan değerlerden duyarlılık/sorumluluk, dayanışma/işbirliği, hoşgörü, çalışkanlık, insana ve çevreye saygıyı doğru tanımladıkları ve sıralanan değerlere çoğunlukla sahip oldukları sonucuna varmışlardır. Bu çalışma sonuçları araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir.

Yenilenen ilköğretim programları ile birlikte değerlerin kazandırılma süreci program içeriklerinde yer almaktadır. Ancak her bir ülkede bilimsellik değeri altında en az kavramın oluştuğu görülmüştür. Bu durumun aşılmasında disiplinler arası yaklaşım felsefesinde fen-matematik alanları kapsamında dil temelli derslerin özellikle hikâyelerin kullanılması süreçte birçok değer in oluşmasına da fırsatlar sağlayabilir. Nitekim, hikâyeler çocukların öğrenmesi için iyi örnekler ve genel bir referans noktası üretir. Okuma, yazma, konuşma birinin duygularını ve yaratıcı fikirlerini arama arasındaki iç/karşılıklı ilişkiler değer eğitimi için harika fırsatlardır (Kim Suh ve Traiger, 1999). Demirhan İşcan'ın (2007) araştırma bulgularına göre; ilköğretim düzeyinde Türkçe, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji dersleriyle bütünleştirilerek uygulanan değerler programında, bu programa katılan öğrencilerin değerlere ilişkin puanları ile söz konusu derslere ait yılsonu notları arasında orta düzeyde ve pozitif yönde ilişki ortaya çıkmaktadır. Bu durum süreç içinde verilen değerler eğitiminin öğrencilerin dersteki başarılarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Araştırma sonuçları farklı okullardaki Türk öğrencilerin bazı değerleri (bilimsellik, barış, özgürlük) algılamalarında farklılaşmaların olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca bazı değerlerde (yazılı ifadelerde; bilimsellik ve sorumluluk gibi/ görsel ifadelerde; dürüstlük, sorumluluk, saygı gibi) öğrencilerin oluşturdukları kavramlar sınırlı düzeyde kalmıştır. Okullar, öğrencilerin öğrenmelerindeki etkiliği ve onların yetiştirilme sürecindeki kapla-

diği zaman bakımından önemlidir. Bunun yanında formal eğitim amaçlıdır; önceden hazırlanmış bir program çerçevesinde planlı olarak yapılır, öğretim yoluyla gerçekleştirilir (Fidan, 2012). Bu anlamıyla düşünüldüğünde; okul programları açık ya da örtük anlayışlarda olmak üzere değerler öğretimine önem vermelidir. Bu konuda başta program geliştirme sürecinde daha sonrada programların uygulanması sürecinde okul ve okul dışı madde-insan kaynakları bu konuya duyarlı yaklaşımlarla işe koşulmalıdır. Çünkü küçük yaşlardaki çocuklar, ahlâkı anlayabilecek zihinsel yeterliğe sahip değillerdir. Fakat okul yaşantısı içinde ahlaki değerler oluşturulmadığı zaman, sonraki dönemlerde bunun edinilmesi daha zordur. Okul çağındaki çocukluk dönemi, ahlak eğitimi açısından önemli sayılabilecek bir dönemdir (Durkheim, 2004). Nitekim Akbaşın (2004) yaptığı çalışmada, öğretmenlerin genellikle, değer öğretiminde sözel iletişime dayalı etkinlikleri kullandıkları, okulda verilen değerlerin aile ortamı ve çevrede yeterince pekiştirilmediği, okul ve aile arasında işbirliği olmadığı ve verilen değerlerin çatışabildiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca, Hoge (2002) değerler öğretiminin hayatın ilk yıllarında başlaması ve bütün okul hayatı boyunca devam etmesi gerektiğini bildirmektedir. Bu anlamda, programların açık hedefleri yanında, ders kaynakları, okul bina ve etkinlikleri, öğretmen, yönetici davranışları, okul ve okul dışı sosyal kültürel etkinlikler, değerlerin doğru ve gerçek örneklerinin yaşandığı toplumsal olaylar ve çeşitli kültürel etkinliklere yer verilmesi değer eğitiminde kalıcılığa katkı sağlayacak uygulamalardır (Taşdemir, 2009).

Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde de benzer çalışmalar yapılarak, bu araştırma bulguları ile karşılaştırmalı olarak incelenebilir ve bu sayede sonuçların güvenilirliğini arttırma yoluna gidilebilir. Ayrıca farklı coğrafyalara yönelik gizli ve açık hedeflerin yer aldığı ilköğretim programlarını geliştirme süreçlerine de bu yolla katkı sağlanabilir. Nitekim Dilmaç, Kulaksızoğlu ve Ekşi'nin (2007) yaptıkları çalışmada değerler eğitim programının, öğrencilerin değer edinimi gelişiminde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yine Arslan (2007) tarafından yapılan çalışma da eğitimde yeniden düzenleme söz konusu olduğunda başlangıç noktasının her zaman eğitim programlarının değiştirilmesi olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte daha da önemli olan şeyin programların uygulayıcıları olan öğretmenlere değişimin ruhunun kazandırılmasının şart olduğu, aksi takdirde programların yazılı birer belge olmaktan öteye gidemeyeceği belirtilmiştir. Bu kapsamda sistemin öğelerinden biri olan programların işleyişini doğrudan etkileyen

sistemin diğer öğeleri olan öğretmen, veli ve öğrenme-öğretme ortamlarının değerler eğitimine katılımının sağlanması öğrencilere yönelik tasarlanan değer eğitimi sürecine katkı sağlayacaktır. Nitekim Keskin (2008) okullarda yapılan değerler eğitimi çalışmalarının sadece programlarda yer alan ve program değişiklikleri ile gerçekleştirilebilecek bir etkinlik olmaması ve okulların, değerleri öğrencilerine kazandırabilecek bir yapıya kavuşturulması gerektiğini çalışma sonucunda vurgulamıştır. Ayrıca bundan sonraki yapılacak çalışmalarda öğretmen ve velilerin değerlere yönelik algılarının belirlenmesi ve bunların öğrencilerin algılarıyla karşılaştırılmalı olarak incelenmesi değer eğitimi sürecine katkılar sağlayabilir.

Examination of Turkish Students' Opinions Related to Values in the Example of Iraq, Saudi Arabia and Turkey

Adem TAŞDEMİR^a

Ahi Evran University

Abstract

Reflecting effective and psychomotor skills to teaching environment are as important as cognitive skills in learning process. In this context, values are important to develop skills in affective domain. In this study, the opinions of the students who have been studying in three different countries (Iraq, Saudi Arabia, Turkey) were aimed to be investigated comparatively. Phenomenological Method, which is the one of qualitative data collecting methods, was used to gather the data. The study group was composed of 6th, 7th and 8th grade students in Iraq, Saudi Arabia and Turkey in 2009-2010 education term by the principles maximum variability sampling. In the study to collect the data, a researcher developed collecting tool including 9 values was used. The students' hand writing compositions and pictures were taken as basic data source. After examining the writings, more concepts were seen in helpfulness, patriotism and responsibility values were seen on the other hand scientific values were seen at least level of all. In action and symbol categories, the students in Turkey and in Religion category in Iraq have raised. The levels of students in Turkey and Saudi Arabia in scientific value were lowest, peace and freedom values in Iraq were seen at lowest level. In visual expressions of students' honesty, responsibility and respect were seen as rare emphasized value. Moreover, in visual expressions of students in Iraq, respect and patriotism were highest but honesty and responsibility were stated at lowest level; in Saudi Arabia peace was the highest but respect and honesty were at lowest level; in Turkey responsibility was the lowest but peace and patriotism values were at the highest level.

Key Words

Values, Value Education, Turkish School in Different Countries

Values are the goals which serve as the guiding principles to the individual or to the other social entities, and which are desired beyond the relevant situations (Schwartz, 1994). Formally, values are the similarities between the features carried by the verb and the object of a concept. In theory, a value can be defined as an objective property. Qualitatively- internally or externally- content can be confirmed or refused according to the attitudes of an individual

or a group in their endeavor (Ogletree & Hawkins, 2001). According to Cafo and Somuncuoğlu (2000), the concept of value as a term is an element of a shared symbolic system which serves as a criterion or a standard in making a choice between method alternatives before displaying an action. Therefore, values education becomes outstanding in generating the knowledge as well as in using the generated knowledge to the benefit of the humans (Dilmaç & Ekşi, 2007). Thus, many philosophers from Platon to Aristotle, Kant and Dewey have thought about the significant role of character education in society (Heslep, 1995 cited in Milson & Mehlig, 2002). Values are the things that people consider important and run after so as to reach and obtain. They may be values such as properties, fortune and health as well as spiritual values such as happiness, tranquility, love of God, patriotism and

^a Adem TAŞDEMİR, Ph.D., is an assistant professor in Science Education. Among the study areas are presented individual differences in learning (learning strategies/styles, mathematical thinking), values in science education, teacher self-efficacy. Correspondence: Ahi Evran University, Faculty of Education, Department of Primary Education, 40100 Kırşehir/Turkey. E-mail: ademtasdemir@ahievran.edu.tr Phone: +90 386212 4408 Fax: +90 386 213 4513.

liberty (Bolay, 2010). Beliefs, opinions and norms comprising the social culture each is thought to be a value (Tural, 1992). However, several classifications/apprehensions are available with regard to values. Springer (1928) studied values in six groups as aesthetic, theoretical (scientific), economic, political, social, and religious values whereas Rokeah (1973) analyzed them in two groups as goal values and instrumental values; and Schwartz (1992) in ten groups as power, achievement, joyfulness, stimulation, self-tendency, universalism, benevolence, traditionalism, obedience, and security (cited in Akbaş, 2004).

Values education focuses on the development of values along with values education and moral development. Yet, values education is different from moral development. Values education implies very covert opinions necessary for the students. On the other hand, moral development largely focuses on cognitive processes (Veugelers, 2000). Moral values comprise a component of human's system of values along with other values. In other words, each type of value is in an organic relation with each other as a part of a whole (Güngör, 2000). According to Bobaroğlu (2002), beliefs, thoughts and ideals worth of living for all make up the values. If the values are displayed intuitively, it is the moral. If the knowledge of the values is displayed, it is ethics. However, values are not related to an individual's level of godliness (Godwin, 2006).

A close examination of teaching in a systematic approach shows that the most important components of the teaching system are the students, teachers, teaching materials, and learning-teaching environments. In order that the significance of those components is comprehended, they should be used in combination and effectively so as to attain the targeted goals (Yalın, 2008). In this sense, learning and teaching are the two different processes. Yet they are also in interaction with one another. Seen from the perspective of a student, we find that the student forms his/her own knowledge, mentality, personal values and identity (Veugelers, 2000). In this sense, it is important in the process of students' learning the awareness of their affective properties. In this process, values education and the application of the values are conceptualized as a powerful vehicle of socializations. School in particular has always been an issue of concern for educators in the role of education in general and in the formation of values (Bills & Husbands, 2005). Values, beliefs and attitudes may be interconnected in the discussion of educational applications (Halstead &

Taylor, 2000). Ryan (1986) believes that schools are available not only for making children more intelligent but also for making them better (cited in Kim Suh & Traiger, 1999). Apart from that, it is pointed out that cognitive learnings are put in the centre in schools, but that behaviors related to affective field are excluded from the programme and are ignored (Bacanlı, 1999). According to Alicigüzel (1998), in support of this finding, schools do not attach the due importance to affective education. It may be asserted that students do not acquire the necessary social behavior and the values related to the knowledge presented. So that education can perform its functions appropriately, values as well as knowledge and skills should be facilitated to students. It is important for students to acquire those values so that they could socialize. Thus, affective field's learning could be transferred to an interdisciplinary dimension through various methods and techniques. A high quality education supports affective influence as well as cognitive influence, and perceives the human as a whole (Taylor, 1996).

The role of values in education began to be discussed hundreds of years ago, and values were directly or indirectly presented within education especially through curricula overtly or covertly (Akbaşa-Altun, 2003). According to both structuralism (Prawat, 1992) and critical pedagogy (Giroux and McLaren, 1989), teachers cannot directly transfer values into their students (cited in Veugelers, 2000) because learners develop, make sense of and form their own concepts. Yet, teachers can encourage their students to develop some values, or they can try to affect them or to do more. They can ask their students what values they wish to develop and how they make efforts to develop the learnt values. Of course all of them cannot be done overtly with a "covert curriculum". However, this is not an excuse for teachers in how to study the values and in finding the importance for their students (Veugelers). Education and schools, in particular, have a big responsibility in forming the new cultural values, in facilitating those values to the individuals and in removing some of the values in the social structure (Doğanay, 2006; Taşdemir, 2009). Thus, positive values and attitudes form a significant part of school achievement. Learning activities help children to recognize their values to live in a multi-cultural and democratic society (Kim Su & Traiger, 1999).

A review of field literature shows that the research topics usually centre around describing and clas-

sifying the values, who will teach and how they will teach the values, and the views of those who teach or who are going to teach the values (Dilmaç & Ekşi, 2007; Doğanay & Sari, 2004; Halstead & Taylor, 1996; Haydon, 1998; Sari, 2005; Silcock & Duncan, 2001; Wilson, 2000). It may be said that studies concerning values education are still at a new stage. Therefore, empirical studies concerning the process of values education, the roles of teachers in that process, the place of values education in our system of education, citizens' education and values education, values education in pre-service teacher training should be conducted (Balci & Yarpar-Yelken, 2010). It is observed that the views held by the target group whom the values are taught- that is to say, students- are not much studied in literature. Reflecting the cognitive level skills in learning into the teaching environment as well as enforcing the affective skills in the teaching environment makes significant contributions to the formation of meaningful knowledge. Thus, values are important in the development of students' skills at the affective level. However, schools generally put cognitive field learning, which heavily consists of mental activities, in the centre; because this is traditionally considered to be schools' essential duty. Behaviors of affective field are, on the other hand, excluded from the curriculum, and were left to chance (Bacanli, 1999; Bilen, 2001). This study aims at students' readiness for values. Determining the perceptions of Turkish students receiving education in differing locations concerning the universal values is also important in the formation of shared thought patterns. Shared values are among the most important factors generating social solidarity and making it persistent (Fichter, 1994). Therefore, it is believed that the research results will make significant contributions to values education. Hence, the views of Turkish students from three different countries and from three different grade levels (the 6th, 7th, and 8th graders) regarding "peace, patriotism, respect, scientificness, liberty, honesty, affection and responsibility" are described in this study. For that purpose, answers are sought to the following questions:

- 1 What are the shared perceptions of Turkish students educated in Turkey, Iraq and Saudi Arabia concerning the values?
- 2 What are the differing perceptions of Turkish students educated in Turkey, Iraq and Saudi Arabia concerning the values?
- 3 What are the outstanding concepts in each country?

Method

Research Design

The phenomenology design, one of the qualitative research designs, was used in this research so as to gather the data. Phenomenology focuses on the phenomena which we are aware of but we do not comprehend in depth and in details. Phenomena may appear in our world in many forms such as events, experiences, tendencies, concepts and situations. Phenomenology would be appropriate for researching the phenomena which are not unfamiliar to us but which we cannot fully comprehend. In this research each value is considered to be a phenomenon, and a detailed analysis of students' perceptions according to the country and the grade level is aimed.

Research Group

Maximum variation sampling, one of the purposeful sampling methods, was used in determining the research group. Maximum variation sampling is forming a relatively small sample and reflecting the variation of individuals who can be on the side of the problem studied in the sample. The 6th, 7th, and 8th graders in the Turkish schools in Turkey, Iraq and Saudi Arabia in the 2009-2010 academic year were selected according to the principle of maximum variation, and the study was structured in a manner so as to reveal the specific perceptions of those students as well as shared perceptions concerning the values. The distribution of a total of 308 students according to the countries was as such: 146 in Turkey, 29 in Iraq, and 133 in Saudi Arabia. An attempt was made to reach the same number of students in each country, but feedback was obtained in questionnaires in proportion to the concentration of students educated in Iraq. Through the data obtained from Turkish 6th, 7th, and 8th grade students in three different countries, it was made secure that student characteristics were heterogeneous.

The Measurement Tool and Its Development

The data collected in qualitative research studies vary. The data obtained may be in the form of observation notes, interview records, documents, pictures and other chart presentations. Thus, the students' state of perceiving the values was examined through *the method of document analysis*. The measurement tool developed by the researcher which contained 9 universal values (affection, honesty, liberty, peace, benevolence, patriotism, scientific-

ness, responsibility) was employed. The compositions written by the students in their handwriting as well as pictures were used as *documents* of basic data source (Özçelik, 2010; Taşdemir, 2003; Tekin, 2000; Turgut, 2000).

The Process of Developing the Measurement Tool

Describing the Problem; Goals and Determining the Questions: Through literature review, the goals, problem and sub-problem of the research were determined. In this process, general and specific questions were formed around the questions “what is the purpose of the research?” and “what does this research aim to find out or determine?”

Item Writing; Forming the Draft Form: The curricula for Life Sciences (1st-3rd grades), Science and Technology (4th-8th grades), Mathematics (1st-8th grades), Social Studies (4th-7th grades) were examined in terms of the objectives to be facilitated to students, and the values available in the curricula and emphasized in literature are: being fair, caring family unity, independence, peace, scientificness, studiousness, solidarity, sensitivity, honesty, aesthetics, tolerance, hospitability, liberty, caring health, respect, affection, responsibility, cleanliness, patriotism, and benevolence (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005). Nine universal values (affection, honesty, liberty, peace, benevolence, patriotism, scientificness, responsibility) selected from those were included in the scope of the research.

The measurement tool developed was designed in two stages. At the first stage students were asked to write a composition about what the values made them think; and at the second stage they were asked to draw a picture of the values. In this way, students were given the freedom to choose their ideas, to associate them and to state them in their own words. In addition, complex learning products which cannot be measured with other methods were evaluated. The quality of knowledge possessed by students was determined more clearly through the drawing method.

Receiving Expert Opinion and Forming the Pre-Application Form: The opinion of two experts, one of whom was a lecturer and the other was a teacher, was consulted for the “content validity” of the draft of the observation form (Büyükoztürk et al., 2008; Wiersma & Jurs, 2005). The experts were requested to evaluate each stage of the form on the scale of “appropriate”, “inappropriate” and “needs to be improved”. They were also asked to give their views regarding whole form and each stage in writing. Based on the data coming from the experts,

Kendall's coefficient of concordance was calculated for each item, and the average correlation for the 9 values was found to be .67. This result showed that the concordance between researchers was high, and that the measurement tool was usable.

Performing the Application: The application was performed in Kırşehir Cumhuriyet and Yüceer primary education schools in Turkey, in Kerkük Çağ private primary education school in Iraq, and in Riyad international Turkish school in Saudi Arabia. The scales were sent to school directors through shipping companies and school directors were contacted via the internet for application instructions and for feedback.

Data Analysis

Categorical analysis, which is one of the content analysis methods, was used in the analysis of the qualitative data, and the following four steps were taken in this process:

Encoding and Selecting: The written data obtained from document analysis were put to computer using the office programme and scanning the pictures. The texts were divided into pieces (context units). This made it possible to present the concepts in the text more clearly.

Developing Categories: The results obtained in the document analysis were presented in the “approach of data representation according to categories” suggested by Miles and Huberman (1994). The findings were then interpreted in a way so as to be consistent with all the data collected, to make the data meaningful, to explain the relations between the findings, to establish cause-effect relations, to make conclusions out of the findings, and to explain the importance of the results. The data obtained (document records) were then examined; divided into meaningful parts, and the conceptual meaning of each part was looked for. Parts forming a meaningful whole were encoded. The encoding, which was determined initially according to the concepts, was done according to the concepts by re-organizing them after the removal of some concepts from the documents. The codes under the determined themes were explained in relation to each other and were interpreted, and then the results were obtained. Five categories (definition, action, religion, effect, cause) in written statements and three categories (action, effect, cause) in visual expressions were grouped.

Determining the Frequencies: Having determined the categories, they were placed and their frequencies

were determined. Thus, the density and importance within the categories were identified (Bilgin, 2006).

Achieving Validity and Reliability: Reporting the data in details and explaining how the conclusions are reached are among the significant criteria of validity in qualitative research studies. Therefore, the data analysis process is described here in details, and the samples thought to represent it in the written/visual texts were collected. Besides, those samples were also included in the findings part.

Quotations are made and pictures drawn by the students are presented so as to support the researcher's interpretations and to reflect the students' perspectives. The abbreviations used in the research are: international traffic codes such as TR (Turkey), IQ (Iraq), SA (Saudi Arabia), 6, 7, 8 (grade levels), B (boys), G (girls) and order of the student. Thus, for instance: [IQ6E1] means Iraq, 6th grader, boy, the first student.

Conclusions, Discussion and Recommendations

A general analysis of the perceptions of Turkish students attending schools in differing countries concerning the 9 values showed that the most concepts were formed in the values of benevolence, patriotism and responsibility while the least number of concepts were about scientificness. In terms of categories, definition category had the most concepts while religion category had the least. In the written texts of students educated in Turkey and Saudi Arabia, definition was the most frequent concepts but religion was the least frequent. In the case of Iraq, however, the most frequent concept was definition but the least frequent was symbol. Yet, the concepts prominent in the religion category were more with students in Iraq for each value. In the visual texts of the students, however, peace was the concept receiving the most emphasis while honesty, responsibility and respect received the least emphasis. In terms of category, the action category had the most, but the result category had the least number of concepts.

Perceptions of students in each country regarding the values were as in the following:

The concept of peace was defined through the concepts of war, agreement, brotherhood, liberty, and affection. In terms of action, avoiding fights, being offended, unity and solidarity were included, and in the visual texts samples of talking and giving flowers were included. In addition, the students in Saudi Arabia, in contrast to the ones in the other countries, drew pictures of soldiers, people at war, (weapons) and dead soldiers in order to illustrate

peace. The students in Iraq, on the other hand, explained peace by using religious terms heavily in the region category. In general emphasis was laid on happiness, tranquility, respect, achievement and friendship following peace. Students in Turkey and in Saudi Arabia used Ataturk's saying "peace at home, peace in the world" as the symbol.

In defining the value of patriotism, such concepts as country, unrequited love, nation, homeland, and holy love were emphasized. Students represented it in action with protecting/fighting for, loving it, doing the military service; whereas they exemplified it visually with pictures of soldiers and wars. They explained patriotism with fighting for the homeland and being martyred for her. For the students in Turkey and in Saudi Arabia, the symbol was Ataturk, Çanakkale War, Turkish flag, Turkey's map, and Ataturk's saying "how happy he is who says I am a Turk". The students in Iraq, on the other hand, heavily used Turkey's map and Iraq's map with the Iraqi flag.

In defining the theme of benevolence, it was identified with such concepts as help/cooperation, needs (materialistic and spiritual) humanistic duty, and mercy. Besides, the students in Turkey and Saudi Arabia used the concept of obligation. As the action, they used affection, respect (for the old), sharing, giving money to beggars, and helping the animals in written statements while visually they drew pictures of helping the old/the disabled people, and sharing. In each country, they explained the concept with religious examples, while those educated in Iraq and Saudi Arabia also used the prophet's sayings (habits) along with the other examples. This case showed that one should be faithful in order to be benevolent. The concepts of happiness, safety, and relaxing were made outstanding in consequence of benevolence. As the symbol, the students in Turkey and in Saudi Arabia used Turkish culture and Turkish Red Crescent.

The value of respect was defined with the concepts of affection, important, good duty, and good manners/morals. In general the concepts of respect and affection were overlapping. They represented it in action with leaving one's place to the old, kissing hands, protecting the younger children/showing them affection, helping the old and respecting them. The action of kissing hands is emphasized in each country in writing and visually. The students in Turkey and Iraq explained the value with the love of God and with religious examples. In consequence of respect, the concepts such as peace, tranquility, facilitating, achievement/development and smiling people were emphasized. As the symbol, the students in Turkey and Saudi Arabia used Ataturk while in each country they stressed the concepts of parents and teacher.

The value of scientificness received the least emphasis, and in written statements it was identified with such concepts as discovery, reading, improvement/development and beneficial/convenience. As the action, the concepts of working and thinking were emphasized. Besides, the students in Iraq chose to explain it in the religion category with religious examples and with the prophet's sayings about working. In consequence, the concept of technology was used in each country and the pictures of technological products were drawn. The students used such symbols as scientists, light bulb, laboratories, and scientists such as Newton, Edison and Galileo. The students in Turkey used Atatürk as the symbol.

The value of liberty was defined with the concepts of independence, the right to do whatever one wants, rights (humanistic and natural), being free, being unrestricted (in thoughts and behaviors), and invaluable thing. Additionally, the concepts such as pressure/forcing, being hindered/not being permitted to speak and removing the prohibitions used by the students in Saudi Arabia. This also showed that the environmental factors were important in gaining the values. The students used reading, acting, speaking as they wished, making decisions, doing whatever they wanted without giving harm, and defending the self as the action. In consequence of of liberty, the concept of happiness as smiling people is emphasized. As the symbol, students, birds, books, nature, bird cage, prison and chains were used.

In defining the value of honesty, such concepts as true path/true behavior, important and difficult were used. In each country, telling the truth was emphasized; and only in Turkey, being open, not stealing, telling the truth and showing correct behaviors were used as actions. In visuals, students used the picture of scales in the meaning of avoiding counterfeiting, and the picture of returning a dropped wallet in the meaning of being good. In Iraq, students used religious examples in the religion category to make explanations about honesty. Doing favors was emphasized in general. In consequence of honesty, such concepts as affection, respect, happiness and safety were formed.

In defining the theme of responsibility, the students in each country used the concepts such as duty/work, task, difficulty, human character/personality, all humans' responsibility, important. The value of responsibility was defined as performing the duty eagerly, or as the task which has to be performed. Here it may be said that the students perceived the tasks assigned by others as responsibility, and that they used the concepts responsibility and obligation interchangeably. As action, different examples were given in each country. For instance, in Turkey, such examples as studying, responsibilities in the

family, preparing for their OKS exam, performing the duties eagerly whereas in Iraq such examples as teachers' teaching, responsibility in the family, giving medical treatment, and passing the exams; and in Saudi Arabia examples such as being respectful, accounting for the behaviors, doing in time, honesty, studying, making the bed, keeping the environment clean were given. In religion category, only in Iraq did the students make explanations through the prophet's sayings, and they used the concepts about responsibilities in this world and for afterlife.

The students in each country tried to define the value of affection through such concepts as loyalty, love, peace, nature, and feelings. As action they displayed affection with respect, sharing and sacrifice. The value of affection was available in the form of caring for nature, people and creatures, and being loyal to someone. The students in Turkey and in Saudi Arabia formed concepts such as favor and moral feelings in the religion category while those in Iraq focused on the concepts of love of God and love of the prophet in addition to the others. In consequence of affection happiness was emphasized. In visuals, smiling was drawn in pictures. As the symbol, the students used flowers, hearts, mother and baby pictures.

In consequence, although the perceptions of values of Turkish students receiving education in Turkey, Iraq and Saudi Arabia differed conceptually in some cases, they were largely similar. However, the concepts in the category of religion clearly increased in the case of students in Iraq. This case showed that the environmental factors were influential in perceiving the values. Indeed, children begin to learn the values at early ages in their family. This process, which starts in the family, continues with the media, the peers, nursemaids, teachers, and with communication in society (Halstead & Taylor, 2000). Fielder (1967) also suggests that schools are not strong in the teaching of values, that mothers are stronger than teachers, and that social classes are more didactic than schools (cited in Ogletree & Hawkins, 2001). Yet, according to Doğanay (2006), the answer to the question "when should the values education be presented?" is always. Because the foundations of personality shaping are laid at early ages, the early years are more important. The family has an increased role in facilitating the values due to the fact that the children are under the responsibility of their family before starting school.

In relation to the value of scientificness, the number of concepts of the students in Turkey and Saudi Arabia was smaller while the number of concepts for the values of peace and liberty was smaller in the case of students in Iraq. In visual representations, however, the students in Iraq used respect

and patriotism most; and honesty and responsibility least. In Saudi Arabia they used peace most, and respect and honesty least; in Turkey they used responsibility least, and peace and patriotism most. Aslan (2007) found in research conducted with primary education school teachers that "caring family unity" was the value facilitated at the highest level, whereas "responsibility" was the one facilitated at the lowest level. Teachers held the view that the most important causes for failing to instill in primary education students the basic knowledge, skills and values were parents' indifference, the overcrowded classrooms, and the lacking infrastructure in schools. On the other hand, Baysal and Saman (2010) found that the 5th graders defined sensitivity/responsibility, solidarity/cooperation, tolerance, studiousness, respect for people and for the environment- which were among the values expected to instil in students in the programme and which were in the affective field- correctly, and that mostly they held the values. Those results are parallel to the findings obtained in this current research. In addition to that, according to Kim Suh and Traiger (1999), such values as honesty, respect, protecting health, responsibility and respecting others' rights should be systematically taught to the youth.

With the enforcement of renewed primary education curricula, the process of facilitating the values is including in the programme content. It was found that the fewest number of concepts were formed under the value of scientificness in each country. Using language-based courses, especially stories according to the interdisciplinary philosophy could be a solution to such a problem. Stories create good examples and reference points for children. The relations between reading, writing, speaking, and searching for one's emotions and creative ideas would a wonderful opportunity for values education (Kim Suh & Traiger, 1999). According to the findings obtained by Demirhan İşcan (2007), a positive, intermediate level relation exists between students' scores for the values and the end-of-the-year marks in the courses in a programme which is applied in integration with Turkish, Social Studies, and Science and Technology courses. This shows that the values education offered in this process is connected to students' achievement.

Research results shows that Turkish students of different schools perceive different some of the values (scientificness, peace, freedom). Concepts of the students have been limited some values (written expressions, such as scientificness and responsibility / visual expressions, honesty, responsibility, respect, etc.)

Schools are important for students' learning and in terms of time the process of their upbringing.

In addition, formal education purposes; is planned within the framework of a program; is performed through teaching (Fidan, 2012). School curricula should consider values education important overtly or covertly. Inside the school and out of the school materials and human sources should be employed first in the curriculum development process, then in the application process because children of young age are not capable of understanding morals. But if moral values are not built in school life, it becomes more difficult in later years. Childhood period at school is an important period for moral education (Durkheim, 2004). In Akbaş (2004), it was concluded that teachers used activities of oral communication in values education, the values offered in school were not reinforced in the family home and in the environment, there was not cooperation between parents and the school, and that the values could conflict. Hoge (2002) also insists that values education should start at early ages and should continue all through school life. Therefore, course materials in addition to the overt objectives of the curricula, school facilities and activities, teachers, managers' behaviors, social and cultural activities in and out of the school, social events are also important in that they contribute to the permanence of values education (Taşdemir, 2009).

Similar research could be done in areas with intense Turkish population, and could be compared. Thus, the reliability of the results could be raised. Besides, contributions could also be made to the development process of primary education curricula containing hidden and open objectives for differing geographical locations. In a similar vein, Dilmaç, Kulaksızoğlu, and Ekşi (2007) conclude that values education programme is influential in students acquisition of values. Arslan (2007) also states that when a rearrangement is needed in education, the starting point should be the curricula. However, it is also pointed out that the spirit of change should be given to teachers, the appliers of the curricula. Otherwise, the curricula cannot go beyond being just a written document. Thus, teachers, parents, and learning-teaching environments- which have direct influences in the functioning of the programme- should be included in values education, because this would contribute to the process of values education. Keskin (2008) emphasizes that values education is not an activity which is included in the curriculum and which could be actualized through the change of curricula, and that schools should be structured appropriately to be able to instill in the students the values. Besides, determining teachers' and parents' perceptions of values in the later studies and a comparison with students' perceptions can contribute to the process of values education.

References/Kaynakça

- Akbaba-Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 7-18.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademede gerçekleştirilme derecesinin değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Alicığızel, İ. (1998). *Çağdaş okulda eğitim ve öğretim*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Arslan, M. (2007). Türk eğitim sisteminde değerler sorunu ve eğitim programlarına yansımaları. *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (s. 635-656). İstanbul: DEM Yayınları.
- Aslan, R. (2007). Öğretmen görüşlerine göre ilköğretim birinci basamaklı öğrencilerin temel bilgi, beceri ve değerler kazanma düzeyleri (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Bacanlı, H. (1999). *Duyuşsal davranış eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Balç, F. A. ve Yanpar-Yelken, T. (2010). İlköğretim öğretmenlerinin değer kavramına yükledikleri anlamlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 81-90.
- Baysal, Z. N. ve Saman, O. (2010). İlköğretim beşinci sınıf öğrencileri ile değerler üzerine bir çalışma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (34), 56-69.
- Bilen, M. (2001, Ocak). Kurumlar insan ilişkilerinin başarıya etkisi. *Eğitimde Yansımalar VI. 2000. yılında Türk Milli Eğitim Örgütü ve Yönetimi Ulusal Sempozyumu* içinde (s.135-142)., Ankara.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Bills, L., & Husbands, C. (2005). Values education in the mathematics classroom: Subject values, educational values and one teacher's articulation of her practice. *Cambridge Journal of Education*, 35 (1), 7-18.
- Bobaroğlu, M. (2002). *Aydınlanma sorunu ve değerler*. İstanbul: Ayna Yayınevi.
- Bolay, S. H. (2010). Değerlerimiz ve günlük hayat. *Dem Dergi*, 1 (1), 12-19.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, Ç. E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cafo, Z. ve Somuncuoğlu, D. (2000). *Global values in education and character education* (ERIC Document Reproduction Service No. ED 449 449).
- Demirhan İşcan, C. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği* (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dilmaç, B., Kulaksızoğlu, A. ve Ekşi, H. (2007). An examination of the humane values education program on a group of science high school students. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 7, 1221-1261.
- Dilmaç, B. ve Ekşi, H. (2007). Değerler eğitiminde temel tartışmalar ve temel yaklaşımlar. *İlköğretim Dergisi*, 14, 21-29.
- Doğanay, A. (2006). Değerler eğitimi. C. Öztürk (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. (s. 256-286). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2004). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerine temel demokratik değerlerin kazandırılma düzeyi ve bu değerlerin kazandırılma sürecinde açık ve örtük program etkililerinin karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 10, 356-383.
- Durkheim, E. (2004). *Ahlak eğitimi* (çev. O. Adanır). İzmir: Dokuz Eylül Yay.
- Fichter, J. J. (1994). *Sosyoloji nedir?* (çev. N. Çelebi). Ankara: Atilla Kitabevi.
- Fidan, N. (2012). *Okulda öğrenme ve öğretme*. Ankara: Pegem Akademi,
- Godwin, J. (2006). Should we be teaching values or virtues? *Primary & Middle Years Educator*, 4 (1), 7-10.
- Güngör, E. (2000). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar* (2. baskı). İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Halstead, J. M., & Taylor, J. T. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30 (2), 169-202.
- Halstead, J. M., & Taylor, J. T. (1996). *Values in education and education in values*. London: Falmer Press.
- Haydon, G. (1998). Between the common and the differentiated: Reflections on the work of the school curriculum and assessment authority on values education. *The Curriculum Journal*, 9, 5-21.
- Hoge, J. D. (2002). Character education, citizenship, education, and the social studies. *The Social Studies*, 93(3), 105-108.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiyede Sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: Tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkinliğinin araştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kim Suh, B., & Traiger, J. (1999) Teaching values through elementary social studies and literature curricula. *Education*, 119 (4), 723-729.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2005). *İlköğretim öğretim programları*. Ankara: Milli Eğitim Yay.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). London & Thousand Oaks, California: Sage.
- Milson, A. J., & Mehlig, L. M. (2002). Elementary school teacher's sense of efficacy for character education. *The Journal of Educational Research*, 96 (1), 47-53.
- Ogletree, E., & Hawkins, W. (2001). Teaching values. *Education*, 90 (4), 332-338.
- Özçelik, D. A. (2010). *Ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi Yay.
- Sarı, E. (2005). Öğretmen adaylarının değer tercihleri: Giresun eğitim fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (10), 73-88.
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and content of human values? *Journal of Social Issues*, 50 (4), 19-45.
- Silcock, P., & Duncan, D. (2001). Values acquisition and values education: Some proposals. *British Journals of Educational Studies*, 49, 242-259.
- Taşdemir, M. (2003). *Eğitimde planlama ve değerlendirme* (2. baskı). Ankara: Ocak Yayınevi.
- Taşdemir M. (2009) İlköğretimde değerler eğitimi ve bu değerlerin alevi-bektaşlı değerleri ile ilişkiliği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 51 (Güz), 295-326.
- Taylor, M. J. (1996). Voicing their values: Pupils' moral and cultural experience. In J. M. Halstead & M. J. Taylor (Eds.), *Values in education and education in values* (pp. 121-142). Bristol, PA: Falmer Press, Taylor & Francis, Inc.
- Tekin, H. (2000). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Nobel yay.
- Tural, S. (1992). *Kültürel kimlik üzerine düşünceler*. Ankara: Ecdad Yayınevi.
- Turgut, M. F. (2000). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Nobel yay.
- Veugelers, W. (2000). Different ways of teaching values. *Educational Review*, 52 (1), 37-46.
- Wiersma, W., & Jurs, S. G. (2005). *Research methods in education* (8th ed.). Pearson Education Inc.
- Wilson, J. (2000). Methodology and moral education. *Oxford Review of Education*, 26, 255-262.
- Yalın, H. İ. (2008). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.